

અધ્યાત્મ

- આધ્યાત્મિક વિકાસની નવી જ ક્ષિતિજ ખોલતું ગુજરાતી માસિક છૂટક નકલ ૮-૦૦ વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૨૫/- આજીવન ૨૫૧/- વિદેશમાં વાર્ષિક રૂ. ૫૦૦/ (વિમાનથી) આજીવન ૫૦૦૦/-
- સંસ્થાપક : પ. પૂ. યોગેશ્વરજી સર્વમંગલ ચે. ટ્રસ્ટ સ્વર્ગારોહણ, દાતારોડ, અંબાજી, ૩૮૫૧૧૦).
  - તંત્રી-સંપાદક : શ્રી નારાયણ હ. જાની.
  - પ્રકાશન અને પ્રાપ્તિસ્થાન : ૬ વૃંદાવન ફ્લેટસ, હવેલી પાસે આતાભાઈ ભાવનગર-૧. ફોન : ૨૫૭૨૫૦૨, ૨૫૬૫૮૧૧
  - ADHYATMA email Address: adhyatma_editor@yahoo.co.in
  - You can know about Shree Mahatmajji & Shree Maa from Website "SWARGAROHAN.ORG"
  - અધ્યાત્મના સહાયક સ્વજનો : ૧. શ્રીગોરધનભાઈ કલોલા (કલ્યાણ) ૨. શ્રી જયોત્સ્નાબેન બી.ત્રિવેદી. ૩. શ્રી આશીષ ગોહિલ-avgohil1@gmail.com
  - તંત્રી, મુદ્રક અને પ્રકાશક : નારાયણ હ. જાની.
  - મુદ્રણસ્થાન : રાધેશ્યામ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, LIG167, આનંદનગર, ભાવનગર-૫
  - ★ લેખકોને નિમંત્રણ ★
  - અધ્યાત્મમાં લેખો, ભજનો કે ગીતો મોકલાવવા લેખકોને નિમંત્રણ છે. અધ્યાત્મની ભાવનાને અનુરૂપ જ લેખો સ્વીકારવામાં આવશે.
  - લખાણ કાગળની એક બાજુ ને સારા મોટા અક્ષરે લખેલું હોવું જરૂરી છે.
  - ★ અધ્યાત્મ અંગે સૂચનો ★
  - ગ્રાહકોને ગ્રાહક નંબર સરનામા સાથે લખવામાં આવે છે તે નોંધી લેવો.
  - 'અધ્યાત્મ' જો આપને ગમ્યું હોય તો આપના પરિચિત વર્ગમાં તેના ગ્રાહકો વધે તેવું આપ કરતાં રહેશો.
  - લવાજમ માટે મનીઓર્ડર, ડીમાન્ડ ડ્રાફ્ટ 'સર્વમંગલ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ'ના નામનો શ્રીનારાયણ હ. જાની, ૬ વૃંદાવન ફ્લેટ, હવેલી પાસે, આતાભાઈ, ભાવનગર(ફોન-૨૫૭૨૫૦૨)ને મોકલવા વિનંતી છે.
  - 'અધ્યાત્મ' દર માસની ૧૭ તારીખે પ્રસિદ્ધ થશે. કોઈ કારણે એકાદ અઠવાડિયા સુધી અંક ન મળે તો સ્થાનિક ટપાલ કચેરીમાં તપાસ કર્યા પછી અત્રે જણાવવું. સિલિકમાં હશે તો જરૂર મોકલી અપાશે.
  - પત્રવ્યવહાર કરતી વખતે ગ્રાહક નંબર લખવાથી વધુ સરળતા રહેશે.
  - આ અંકના ટાઈટલ પેઈજ સાથે કુલ પાનાં ૬૮.

You can know about Shree Mahatma Yogeshwarji & Shree Maa Sarweshwari from Website 'swargarohan.org'

અનુક્રમણિકા

સદ્ભાવભરી અમૂલ્ય સહાય	મા સર્વેશ્વરી	૩
પૂ. મા ભારત આવી ગયાં	તંત્રી	૪
શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત	મા સર્વેશ્વરી	૭
ચૂપ સાધના-પ્રશ્નોત્તરી	સ્વામી રામસુખદાસજી	૧૦
રામનામમાં કેવી અટલ શ્રદ્ધા	મનુબહેન ગાંધી	૧૪
પૂ.માની નાયગ્રા યાત્રા(૩)	મા શ્રી સર્વેશ્વરી	૧૮
ભગવાનના ગુનેગાર બનીએ	ડો. ચંદ્રકાન્ત મહેતા	૨૩
કાર્લ-હા પસ્તાવો વિપુલ ઝરણું	ડો.આઈ.કે.વિજળીવાળા	૩૨
સ્વામી શિવાનંદજીના પ્રેરક પ્રસંગો	ડો. દેવકી કુટ્ટી	૩૮
મારી માના દેહાંત અને પુનર્જન્મની વાત	પૂ. શ્રી મોટા	૪૫
મા ભક્ત શ્રી નાથાભાઈ જોષીનો સ્નેહીને પત્ર	કાન્તિભાઈ જોષી	૪૮
દષ્ટિનો દોષ	યોગેશ્વરજી	૫૨
ધ્યાન એટલે શું?	મુકુંદ મહેતા	૫૩
તારા માટે જ શુંવું છું	યોગેશ્વરજી	૬૦
શ્રી રસેશ્વરી	શ્રી યોગેશ્વરજી	૬૧

સદ્ભાવભરી અમૂલ્ય સહાય

—મા સર્વેશ્વરી

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગુરુદેવ પ્રભુ,
પ્રણામ હો, પ્રણામ હો, પ્રણામ હો.

આપના પુનિત સ્પર્શે વિદેશની ધરતી ઉપર કેનેડા—
ટોરન્ટોમાં ૧૯૮૧ ના ડીસેમ્બરમાં શ્રી યોગેશ્વર ધ્યાન
કેન્દ્રનો પ્રાદુર્ભાવ થયો.

મા સર્વેશ્વરીની નિયમિત થતી વિદેશયાત્રાથી શ્રી
યોગેશ્વર યુવા કેન્દ્ર પણ પ્રારંભ પામ્યું.

આપે અમને જગાડ્યા, વ્યસન મુક્ત કર્યા, પવિત્ર પંથે
પગલા ભરતા થયા અને શ્રી સુરેશભાઈ શાહના
અતિનિયમિત પ્રયત્નોથી અને શિસ્તના પાઠ શીખતા
સત્સંગ સુખ પામ્યા.

આપનું સ્થાપેલું ‘અધ્યાત્મ’ માસિક અમને ૩૪
વરસથી આ સુખ ધરતું રહ્યું છે.

એવા અનંત ઉપકારોનું સ્મરણ કરતાં કરતાં અમે આ
અંક આપના તીર્થચરણે અર્પણ કરતાં ધન્યતા અનુભવીએ
છીએ.

શ્રી વિકાસ શાહ   શ્રી યોગેશ્વર ધ્યાન કેન્દ્ર
શ્રી અનિલભાઈ લાડ   શ્રી યોગેશ્વર યુવા કેન્દ્ર
ટોરન્ટો, કેનેડા.

પૂ. મા ભારત આવી ગયાં

—તંત્રી

પ. પૂ. ગુરુદેવ યોગેશ્વરજીના સાધક ભાઈબહેનો
માટે એ આનંદનો વિષય બની ગયો કે પ.પૂ. મા શ્રી
સર્વેશ્વરી દિવાળીના તહેવારોમાં જ અંબાજી ખાતેના
સ્વર્ગારોહણ તીર્થમાં વિદેશથી પાછાં આવી ગયા. પૂ.
માની પ્રત્યક્ષ ઉપસ્થિતિએ સાધકોમાં જાણે નવી ચેતના
અને આનંદનો સંચાર કરી દીધો! સ્વર્ગારોહણ એક
ગૂંજતું તીર્થ બની ગયું.

સાધકોનો પ્રતિભાવ હતો—હે મા! દિવાળીમાં જ
ભારત આવી જઈને આપની પ્રત્યક્ષ ઉપસ્થિતિની ભેટ
ધરવા બદલ આપનો ખૂબ ખૂબ આભાર.

પૂ. માના આગમનના ઉપલક્ષ્યમાં આનંદ તો
છવાયો, તેમાં દીપોત્સવી ઉત્સવ ભળ્યો. એટલે સાધિકા
બહેનોએ સારાય સ્વર્ગારોહણને તેલના દીપકોથી
ઝગમગાવ્યું, તો યુવાન સાધકોએ વિજળીનાં તોરણો
પેટાવી દીવાળીને દીપોના ઉત્સવમાં ફેરવી પોતાનો
આનંદ વ્યક્ત કર્યો.

હે મા! આ દીપોત્સવીના દીપકોની જેમ આપ ને શ્રી
ગુરુદેવ અમારા આત્મીક દીપકો પણ ઝગમગતા કરતાં
રહેજો. જેથી આખું વર્ષ અમારા એ દીપકો પણ સતત
પ્રકાશતા રહે—એ જ પ્રાર્થના.

અધ્યાત્મ

વરદ હસ્ત પ્રભુ તમારો, સદાય રહેજો જીવન સહારો

—મા સર્વેશ્વરી

વર્ષ : ૩૭ નવેમ્બર—૨૦૧૪ અંક ૨

શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત

—મા સર્વેશ્વરી

સ્થળ:—૫૫, અરૂણોદય સોસાયટી, અલકાપુરી, વડોદરા

તા.૧૭/૦૭/૮૨, શનિવાર

સવારે પૂ.શ્રીએ મને સહજ સરળતાથી વાતો કરી. આનંદ.
પૂ.શ્રીએ વાતોમાં કહ્યું:—

જીવનમાં અશાંતિ આપે તેવા શબ્દો, તેવું વાંચન વારંવાર
યાદ ન કરવું. આનંદના, પ્રેમના જ વિચારો કરવા. આવું
અમૂલ્ય જીવન મેળવવા ભાગ્યશાળી બન્યાં છો તો આનંદ લૂટો.

આપણે જગતને એવો આદર્શ ધરીએ કે જગત મોંમાં
આંગણાં નાંખીને જુએ કે પ્રેમ તો આવો, ત્યાગ તો આવો જ
જોઈએ, સમર્પણભાવ હોય તો આવો જોઈએ સંયમ, મધુરતાનો.

તમે તો જન્મોજન્મ સાથે જ રહેશો. તમારા જેવું પ્રિય મને
કોઈ નથી. એ વાત ફક્ત બોલવા માટે જ નથી.

હું છું તમારી સાથે, પછી જગતની શી ચિંતા? એવી

નિશ્ચિંતતા તમે રાખો. મધુર સ્વરૂપ યાદ કરો. પ્રેમથી જ
જીવવાનું, પ્રેમમય જ વ્યવહાર.

સર્વેશ્વરીને સમજાયું કે પૂ.શ્રીના પવિત્ર પ્રેમ સ્વરૂપનું જ
સ્મરણ કરવું.

આજે સવારની બેઠકમાં ખાસ વાત થતી નથી.

વાતોમાં શ્રી વિજયભાઈ પુરોહિતે કહ્યું:—અમારી તો સગાઈ
થઈ ગઈ છે, હવે લગ્ન જ બાકી છે.

પૂ.શ્રી:—એમ! અમને તો ખબર જ નથી. તે પાત્રને ગમો
છો?

વિજયભાઈ:—મને તો તે ગમે છે. અમારી તો પ્રેમની સગાઈ
છે.

પૂ.શ્રી:—કેટલાં વરસ થયાં?

વિજયભાઈ:—થોડાંક વરસ થયાં સગાઈ થયાને.

પૂ.શ્રી:—સગાઈ તો તૂટી પણ જાય છે.

વિજયભાઈ:—અમારે તો નથી તોડવી.

પૂ.શ્રી:—કોની સાથે થઈ છે?

વિજયભાઈ:—ભગવાન સાથે.

પૂ.શ્રી:—તો ભગવાન તો સગાઈ ના તોડે, તમારે તોડવી
હોય તો પણ ન તોડે. સંતો સાથેની સગાઈ પણ સંતો ન તોડે.
ઉલ્ટું વાંકું બોલે તો પણ પ્રસાદ મળે.

ઘણા ભક્તો એવા હોય, ભગવાનને ગળે પડે તેવા—મીરાં
બાઈ જેવા,

મીરાંબાઈ કહે, જો તું તોડો પિયા,

નવેમ્બર : ૨૦૧૪

૭

મैं ન હીં તોડૂરે, તોરીસંગ તોડી કૃષ્ણા કોન સંગ જોડું? પ્રભુ તારી સાથે પ્રીત તોડીને કોની સાથે જોડું, એટલે તું તોડે પણ હું ન તોડું.

આપણે આવા જ ગળે પડવું જોઈએ. આ ચર્ચા પછી એક બેનના લખાણમાં પૂ.શ્રીએ સુધારો કર્યો. પછી તુલસીદાસ રામાયણમાં સ્ત્રીઓ માટે ખૂબ સારું લખાણ નથી તેની ચર્ચા કરે છે.

બપોરે પૂ.શ્રી ફરી ૧ કલાક લેખન કરે છે.

આજે સર્વેશ્વરી ઘણાં દિવસે માનસિક શાંતિનો અનુભવ કરે છે.

આજે તો પૂ.શ્રીને વિનંતી કરી કે કંઈક એવું લખી આપો જેથી તેના સતત વાંચનથી શાંતિ જ, આનંદ જ મળે. જેથી પૂ.શ્રીએ લખી આપ્યું.

પ્રેમ, શાંતિ, આનંદ,

સંયમ, સમર્પણ, અલિપ્તતા.

સર્વાવસ્થામાં, સર્વત્ર ઈશ્વરકૃપાની અનુભૂતિ જે હરિ કરશે તે મમહિતનું એ વિશ્વાસ ત્યજાય નહીં.

અવિશ્વાસ, ભયવૃત્તિનો સર્વથા ત્યાગ.

યોગેશ્વરના આશીર્વાદ ૧૭/૦૭/૮૨

આજે અગિયારશ. દર અગિયારશે સરળ ગીતાનો પાઠ થાય. નીચે પાઠ પૂરો થતાં સૌ ભાઈબેનો ઉપર સમયસર આવી ગયાં. પ્રણામ કરી બેઠાં.

ભજનો શરૂ થયાં. ચાર પાંચ ભજનો ગવાયાં. પછી પ્રેમભક્તિની પગદંડીમાંથી એક પ્રકરણ વાંચ્યું. તેનો સાર પણ

૮

અધ્યાત્મ

એક બેને પૂ.શ્રીની સૂચનાથી સૌને કહી સંભળાવ્યો.

પ્રશ્નો પૂછવાની પૂ.શ્રીએ સૂચના આપી. સૌ થોડીવાર તો શાંત બેસી રહ્યા. ત્યાં એક બેને પ્રશ્ન પૂછ્યો.

પ્રશ્ન:—પ્રસાદમાં તુલસી કેમ મૂકવામાં આવે છે?

પૂ.શ્રી:—ભગવાનને અતિપ્રિય છે તુલસી. તુલસી નામની એક કન્યા તેણે ભક્તિ કરી તેના પ્રતીકરૂપે આ તુલસી ધરાવીએ છીએ. તુલસી ધરાવતાં મનમાં એવો ભાવ જાગવો જોઈએ કે તુલસી જેવું સમર્પણ અને પ્રીતિ થાય. આરોગ્યની દ્રષ્ટિએ પણ મેલેરિયા નાશક છે.

પ્રશ્ન:—બીલીપત્ર કેમ શિવજીને ચઢે છે?

પૂ.શ્રી:—મैं તો ચઢાવ્યાં નથી. હું તો ફૂલ પણ તોડતો નથી. જ્યાં ઉગ્યાં છે ત્યાં જ ચઢી ચૂકેલાં છે. બીલીપત્ર ચઢાવે છે એની પાછળ ભાવના છે. સ્થૂળ, સુક્ષ્મ ને કારણ ત્રણ શરીર, સત્ત્વ, રજ, તમસ્, ત્રણ પ્રકૃતિના ગુણ, એ બીલીપત્રની જેમ સમર્પિત કરવાના.

શ્રાવણ માસમાં બધા બીલી ચઢાવે છે પણ કોઈ શંકરને પોતાનો અહંકાર, ક્રોધ, કામવાસના ચઢાવે છે? સ્વાર્થ ચઢાવે છે? બધી ક્રિયાઓ રૂઢ થઈ ગઈ છે. તેની પાછળ એવી ભાવના નથી.

હે પ્રભુ, હું હવે તમારો છું. તમારી ઈચ્છા પ્રમાણે જ ચાલીશ. મને એમાં જ મંગલ લાગશે. તમે મંગલ જ છો માટે મારું પણ મંગલ જ કરશો એવો સમર્પણભાવ આવવો જરૂરી છે.

પ્રશ્ન:—દરરોજ મંદિરમાં જવું સારું કે ઘરે દેવસ્થાન હોય ત્યાં જ પૂજા પ્રાર્થના કરવી?

પૂ.શ્રી:—મંદિર જવું એ જીવન પગથિયું છે. તમે ભણી રહો પછી રોજ રોજ શાળામાં જાઓ છો? જ્ઞાન મળી ગયું પછી ઘરમાં જ મંદિર માનવું. તે પછી ભૂમિકા આગળ વધતાં આપણું શરીર જ મંદિર, પછી વળી વિશ્વ જ મંદિર લાગશે.

એક ભજનના અનુસંધાનમાં પૂ.શ્રીએ કહ્યું:—સંતોના ચરણોમાં મન રહેવું સારું. ગોપી જેવાં મન ઘરમાં રહેતી છતાં મન ભગવાનમાં. સાચા સ્નેહી સંત જ છે. એક નિયમ છે. જીવ કૃપા માંગે તો તે મોડી વહેલી આપે જ છે. કદાચ ધન માગે તો ન આપે, પણ દરેક જીવની પાત્રતા જોઈ પ્રભુ ઈચ્છા પૂરી કરે જ છે.

સત્સંગ બાદ ગુરુ બાવનીનો પાઠ થાય છે. શાંતિ પાઠ બાદ સૌ વિદાય થયા.

પૂ.શ્રીએ આજે વિશેષ પ્રાર્થના—ધ્યાન કર્યું પછી દૂધ લઈ આરામ.

(ક્રમશઃ)

✱ સ્થાપત્ય કન્સ્ટ્રક્શન ✱

પ્રો. મનીષ હરિભાઈ ભોજાણી,

બિલ્ડર્સ એન્ડ ડેવલપર્સ,

મધુર કોમ્પ્લેક્સ, શનાળા રોડ, મહારાજા ટાઈલ્સ સામે,

મોરબી—૩૬૩૬૪૧.

ફોન : (ઓફિસ) ૨૨૧૩૮૧, (રહેઠાણ) ૨૩૦૨૨૨.

યુપ સાધના—પ્રશ્નોત્તરી

—સ્વામી રામસુખદાસજી

પ્રશ્ન : યુપ—સાધન સુગમતાપૂર્વક કેવી રીતે થાય?

સ્વામીજી : મારે બેસવું છે, યુપ—સાધન કરવું છે—એવો સંકલ્પ રાખવાથી યુપ—સાધન ઉત્તમ નથી થતું; કારણ કે વૃત્તિમાં ગર્ભ રહેલો છે. મારે કાંઈ નથી કરવાનું—આ પણ ‘કરવું’ જ છે. યુપ—સાધન ત્યારે ઉત્તમ ગણાય, જ્યારે કાંઈપણ કરવાની રુચિ ન રહે. જે જોવાનું હતું, જોઈ લીધું; સાંભળવાનું હતું, સાંભળી લીધું; બોલવાનું હતું, બોલી લીધું. આ પ્રમાણે કાંઈપણ જોવાની, સાંભળવાની, બોલવાની વગેરેની રુચિ ન રહે. રુચિ રહેવાથી યુપ—સાધન ઉત્તમ નથી રહેતું.

પ્રશ્ન : કાંઈ કરવાની રુચિ ન રહે તો સિદ્ધિ થઈ ગઈ, તો પછી સાધન કેવી રીતે થશે?

સ્વામીજી : સિદ્ધિ થવાથી રુચિ નથી રહેતી—આટલી જ વાત નથી, પરંતુ અસત્ની સત્તા જ ઊઠી જાય છે! કરવાની રુચિ રહેતી નથી, ન કરવાની રુચિ રહેતી નથી—‘**नैव तस्य कृतेनार्थो नाकृतेनेह कश्चन**’ (ગીતા ૩/૧૮). આથી રુચિ ન રહેવાથી જ સિદ્ધિ નથી થતી, પરંતુ અસત્ની સત્તા ન રહેવાથી સિદ્ધિ થાય છે. સર્વથા રુચિ ન મટે તો પણ યુપ—સાધન થઈ શકે છે.

પ્રશ્ન : યુપ—સાધનમાં બાધક શું છે?

સ્વામીજી : પદાર્થ અને ક્રિયાનું આકર્ષણ અર્થાત્ પદાર્થની આસક્તિ અને કરવાનો વેગ યુપ—સાધનમાં બાધક છે.

પ્રશ્ન : યુપ—સાધન અને સમાધિમાં શું ફરક છે?

સ્વામીજી : યુપ—સાધન સમાધિથી શ્રેષ્ઠ છે; કારણ કે આનાથી સમાધિ કરતાં જલ્દી તત્ત્વપ્રાપ્તિ થાય છે. યુપ—સાધન સ્વતઃ છે. પુરુષાર્થસાધ્ય નથી, પણ સમાધિ પુરુષાર્થસાધ્ય છે. યુપ થવામાં બધું એક થઈ જાય છે, પણ સમાધિમાં બધું એક થતું નથી. સમાધિમાંથી સમય જતાં સ્વતઃ વ્યુત્થાન થાય છે, પણ યુપ—સાધનમાં વ્યુત્થાન થતું નથી. યુપ—સાધનમાં વૃત્તિ સાથેનો સંબંધ—વિચ્છેદ છે, પણ સમાધિમાં વૃત્તિની સહાયતા છે.

પ્રશ્ન : યુપ—સાધનમાં ચિંતનની ઉપેક્ષા કોણ કરે છે?

સ્વામીજી : ઉપેક્ષા સ્વયં કરે છે, જે કર્તા છે અર્થાત્ જેનામાં કર્તૃત્વ છે. સિદ્ધ થઈ જાય પછી તે સ્વભાવ બની જાય છે, તેનું કર્તૃત્વ રહેતું નથી.

પ્રશ્ન : ઉપેક્ષા અથવા સાક્ષીનો ભાવ તો બુદ્ધિમાં જ રહેશે ને?

સ્વામીજી : ભાવ તો બુદ્ધિમાં જ રહેશે, પણ તેનું પરિણામ સ્વયં (સ્વરૂપ)માં મળશે, જેવી રીતે યુદ્ધ તો સેના કરે છે, પણ વિજય રાજાનો કહેવાય છે. ઉપેક્ષાથી, ઉદાસીનતાથી સ્વયંનો જડતા સાથેનો સંબંધ—વિચ્છેદ થાય છે.

પ્રશ્ન : જાગ્રત—સુષુપ્તિનાં કયાં લક્ષણો છે?

સ્વામીજી : જ્યારે ન તો સ્થૂળશરીરની ‘ક્રિયા’ હોય, ન સૂક્ષ્મશરીરનું ‘ચિંતન’ હોય અને ન કારણશરીરની ‘નિદ્રા’ તથા ‘બેહોશી’ હોય, ત્યારે જાગ્રત—સુષુપ્તિ હોય છે. જાગ્રત—સુષુપ્તિ અને યુપ—સાધન એક જ છે.

સમાધિમાં તો લય, વિક્ષેપ, કષાય અને રસાસ્વાદ—આ ચાર દોષો (વિઘ્ન) હોય છે, પણ જાગ્રત—સુષુપ્તિમાં આ દોષો નથી રહેતા. ધ્યેય પરમાત્માનું હોવાથી જ્યારે સાધકની વૃત્તિઓ પરમાત્મામાં લાગી જાય છે, ત્યારે જાગ્રત—સુષુપ્તિ હોય છે. આમાં સુષુપ્તિની માફક બાહ્ય જ્ઞાન નથી રહેતું, પણ અંદર જ્ઞાનનો વિશેષ પ્રકાશ (સ્વરૂપની જાગૃતિ) રહે છે.

પ્રશ્ન : મન, બુદ્ધિ અને અહમ્ના સંસ્કાર કેવી રીતે દૂર થાય?

સ્વામીજી : મન, બુદ્ધિ અને અહમ્ને ઇંછેડો નહીં. તેમને જુઓ નહીં, ઊલટાનું એક ‘છે’ ને જુઓ. એકદેશિતા મટી જાય— આ પણ જુઓ નહીં. કાંઈ પણ ન જુઓ, યુપ થઈ જાઓ, પછી બધું સ્વતઃ ઠીક થઈ જશે. સમુદ્રમાં બરફના ડુંગર તરતા હોય તો તેમને ઓગાળવાના નથી, રાખવાના નથી. આને સહજાવસ્થા કહે છે.

પ્રશ્ન : આપણી સત્તામાં એકદેશિતા દેખાય છે, તે કેવી રીતે છૂટે?

સ્વામીજી : એકદેશિતા છોડવા માટે ‘છે’ને પકડવું જોઈએ. વસ્તુઓ અલગ—અલગ અને એકદેશી હોય છે, પણ એ બધામાં ‘છે’ એક જ હોય છે. કલ્પિત વસ્તુઓ મટી જાય છે અને ‘છે’ રહી જાય છે. તે ‘છે’ની ઉપર બધી વસ્તુઓ દેખાય છે. જેવી રીતે છે મનુષ્ય, છે વસ્તુ વગેરે. પરંતુ વસ્તુઓની ઉપર ‘છે’ માનવાથી ‘છે’ સમજમાં નથી આવતું, જેમ મનુષ્ય છે, વસ્તુ છે વગેરે.

સત્તા એક જ છે. તે જ એક સત્તા એકદેશી થવાથી આપણું સ્વરૂપ છે અને સર્વદેશી થવાથી પરમાત્મા છે. શરીરના સંબંધથી આપણી સત્તા દેખાય છે અને સંસારના સંબંધથી પરમાત્માની સત્તા દેખાય છે. શરીર—સંસારનો સંબંધ ન રહે તો એક જ ચિન્મય સત્તા રહી જાય છે અને શરીર—સંસારની સત્તા લુપ્ત થઈ જાય છે. કારણ કે શરીર—સંસાર અસત્ છે.

સ્વયં પરમાત્માનો જ અંશ છે. આથી જેમ પાણીનો લોટો સમુદ્રમાં મેળવી દઈએ, તેમ જ સ્વયંને પરમાત્માને અર્પિત કરીને યુપ થઈ જઈએ. તો તે એકદેશિતા આપોઆપ મટી જશે.

પ્રશ્ન : યુપ—સાધનના સમયે મનમાં સંકલ્પવિકલ્પ હોય, તો શું કરવું?

સ્વામીજી : સૌથી પહેલાં આ વાતને સમજો કે સંકલ્પવિકલ્પ મનમાં થાય છે, પોતાનામાં નથી હોતા. મન પ્રકૃતિનું કાર્ય છે, આપ પરમાત્માના અંશ છો. આથી સંકલ્પવિકલ્પની સાથે આપનો સંબંધ નથી. મનમાં સંકલ્પવિકલ્પ થાય તો તેમની ઉપેક્ષા કરો. સંકલ્પવિકલ્પનો વિભાગ જુદો છે, આપનો વિભાગ જુદો છે. સંકલ્પવિકલ્પ આપના નથી, આપ સંકલ્પવિકલ્પના નથી.

સંકલ્પવિકલ્પ થતા હોય તો તેમનો વિરોધ ન કરો, સમર્થન કરો; ન તેમને સારા સમજો, ન ખરાબ સમજો, ઊલટાનું તેમની ઉપેક્ષા કરી દો. તેમનો વિરોધ કરશો તો સંબંધ જોડાઈ જશે, સમર્થન કરશો તો સંબંધ જોડાઈ જશે. ભગવાનની સાથે જેણે પ્રેમ કર્યો, તેનું પણ કલ્યાણ થઈ ગયું અને જેણે વેર કર્યું, તેનું પણ કલ્યાણ થઈ ગયું; પરંતુ જેણે કોઈ સંબંધ બાંધ્યો નહીં, તેનું કલ્યાણ નાથી થાયું. (ક્રમશઃ)

મહાત્મા ગાંધીજીની

રામનામમાં કેવી અટલ શ્રદ્ધા

—મનુબહેન ગાંધી

નોઆખાલીમાં આમકી કરીને એક ગામડું છે. તે ગામમાં બાપુજી માટે મને બકરીનું દૂધ ક્યાંય ન મળ્યું. આસપાસ ઘણી તપાસ કરાવી. અંતે હારીને બાપુજી પાસે ગઈ અને એમને એ વાત કહી. બાપુજીએ મને કહ્યું : “એમાં શું? નાળિયેરનું દૂધ બકરીના દૂધની ગરજ બરાબર સારશે. અને બકરીના ઘીને બદલે આપણે નાળિયેરનું તાજું તેલ કાઢીને ખાશું.”

એ તૈયાર કરવાની રીત બાપુજીએ મને શીખવી અને મેં નાળિયેરનું દૂધ તથા તેલ તૈયાર કરી બાપુજીને આપ્યાં. બાપુજી બકરીનું દૂધ હંમેશ આઠ ઓંસ લેતા, એ રીતે નાળિયેરનું દૂધ આઠ ઓંસ લીધું, પણ એ દૂધ પચવામાં ઘણું ભારે પડ્યું અને બાપુજીને દસ્ત થવા લાગ્યા. એથી સાંજ સુધીમાં એટલી બધી નબળાઈ આવી ગઈ કે બાપુજી બહારથી ઝૂંપડા સુધી અંદર આવતા હતા ત્યાં તેમને ચકરી આવી ગઈ.

બાપુજીને જ્યારે જ્યારે ચક્કર આવતાં ત્યારે ત્યારે એની નિશાની રૂપે એમને બગાસાં બહુ આવવા લાગે, પસીનો પુષ્કળ થાય, હાથપગ ઠંડા પડી જાય અને ક્યારેક આંખો ચડી જાય. એ પ્રમાણે ચક્કર આવવાની શરૂઆતની સૂચના તો બગાસાં ખાવા લાગ્યા એટલે મને મળી ચૂકી. પણ મારા મનમાં એમ કે, હવે ચાર જ ફૂટ પથારી દૂર છે ત્યાં સુધી તો પહોંચી જ જવાશે પણ

એ ગણતરી ખોટી નીવડી, અને બાપુજી મારે ટેકે ચાલતા હતા તે પડવા લાગ્યા. મેં સંભાળથી માથું પકડી રાખ્યું અને બૂમ મારી નિર્મળબાબુને બોલાવ્યા. એ આવ્યા અને અમે બંનેએ મળી બાપુજીને પથારીમાં સુવાડ્યા. પછી મને થયું કે, લાવને ડો. સુશીલાબહેન પાસે ગામડામાં છે એમને બોલાવી લઉં! કદાચ કંઈ વધારે થશે તો હું મૂરખમાં ખપીશ. એ હિસાબે ચિઠ્ઠી લખવા બેઠી. તે મોકલાવવા નિર્મળબાબુના હાથમાં જેવી આપી તેવા જ બાપુજી જાગ્યા. મને બોલાવી, “મનુડી! (બાપુજી જ્યારે લાડથી બોલાવતા ત્યારે હંમેશા મને મનુડી કહેતા) તેં બૂમ મારીને નિર્મળબાબુને બોલાવ્યા એ મને જરાયે નથી ગમ્યું. પણ તારી ઉંમર જોઈને હું તને માફી આપી શકું. છતાંયે તારી પાસેથી તો આવા સમયે મને કંઈ જ ન કરતાં હૃદયથી રામનામ લેવાની આશા રાખું. હું તો મનમાં રામનામ લેતો જ હતો. પણ તેં નિર્મળબાબુને બોલાવવાને બદલે રામનામ લેવું શરૂ કરી દીધું હોત તો મને અત્યંત ગમત. હવે તું આ વિશે સુશીલાને ન કહેતી કે ન લખીને બોલાવતી, કારણ મારો સાચો દાક્તર તો રામ જ છે. એને મારી પાસેથી કામ લેવાની ગરજ હશે ત્યાં સુધી જિવાડશે અને નહીંતર ઉપાડી લેશે.”

‘સુશીલાને ન લખતી’ એ શબ્દ કાન ઉપર પડ્યા અને હું ઘડીભર કંપી ગઈ. નિર્મળબાબુના હાથમાંથી ચિઠ્ઠી ઝૂંટવી લીધી. ચિઠ્ઠી ફાટી ગઈ. બાપુજીએ કહ્યું : “કેમ, તેં લખી પણ નાંખ્યું હતું ને?” મેં લાચારીએ હા પાડી.

મને કહે, “આજે તને અને મને ઈશ્વરે બચાવ્યાં. જો કે આ

ચિઠ્ઠી વાંચીને સુશીલાબહેન તો પોતાનું કામ છોડી મારી પાસે દોડતી આવી જાત, પણ મને એ જરાયે ન ગમત. તારી ઉપર અને મારી ઉપર હું ચિડાત. આજે મારી કસોટી થઈ. જો રામનામ મંત્ર મારા હૃદયમાં સોંસરવો ઊતરી જશે તો હું કદી માંદો પડીને મરવાનો નથી. આ નિયમ દરેક માણસ માટે છે, મારા એકને માટે નહીં. માણસ જે ભૂલ કરે, તેનું ફળ એને ભોગવ્યે જ છૂટકો છે. એ રીતે મેં દુઃખ સહન કર્યું. માણસના આખરના શ્વાસ સુધી રામનું નામસ્મરણ હોવું જોઈએ, પણ પોપટની માફક નહીં, હૃદયથી. જેમ રામાયણમાં છે કે, જ્યારે સીતાજીએ હનુમાનજીને માળા આપી ત્યારે તે તેમણે તોડી નાખી, કારણ તેમાં રામ શબ્દ છે કે નહીં તે તેમને જોવું હતું. તે પ્રસંગ સાચો હશે કે નહીં તેની પંચાતમાં આપણે શા માટે પડીએ? હનુમાનજી જેવું પહાડી શરીર કદાચ આપણે ન કરી શકીએ, પણ આત્મા તો પહાડી કરી શકીએ. માણસ ધારે તો ઉપરનું ઉદાહરણ સિદ્ધ કરી શકે. સિદ્ધ કદાચ ન કરી શકે તો પણ સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન કરે તોયે બસ છે. ગીતામાતાએ કહ્યું છે ને કે માણસે પ્રયત્ન કરવો, ફળ ઈશ્વરના હાથમાં સોંપવું. એ રીતે તારે, મારે અને બધાએ પ્રયત્ન કરી જ છૂટવું જોઈએ.

“હવે તું સમજી હશે કે મારી, તારી, કે કોઈ પણ દરદીની માંદગીમાં મારું શું માનસ છે.

અને એક માંદી બહેનને કાગળ લખતાં એમણે અંદર લખ્યું, “રામબાણ દવા તો જગતમાં એક જ છે, તે રામનામ. અને એ નામ રટનારે અધિકાર પરત્વે જે નિયમોનું પાલન કરવું જોઈએ

નવેમ્બર : ૨૦૧૪

૧૭

તે નિયમોનું તે પાલન ન કરે; પણ એ રામબાણ દવા આપણે બધા ક્યાં કરી શકીએ છીએ?”....(મારી રોજની નોઆખાલીની નોંધપોથીમાંથી)

ઉપરનો પ્રસંગ ૩૦ મી જાન્યુઆરી, ૧૯૪૭ ના રોજ બનેલ. બરોબર એ જ દિવસ એક વર્ષ અગાઉ!

રામનામ વિશેની આવી અચળ શ્રદ્ધા એમની આખરી પળ સુધી રહી. ૧૯૪૭ ની ૩૦ મી જાન્યુઆરીને દહાડે ઉપરનો મીઠડો પ્રસંગ બની ગયો અને ૧૯૪૮ ની ૩૦ મી જાન્યુઆરીને દિવસે મને કહેલ કે, “છેલ્લા શ્વાસ સુધી રામનામ રટવું જોઈએ” એમ બે વખત અને પછી ત્રીજી વખત આખરે એ જ મુખેથી છેલ્લા શ્વાસે પણ રા...મ મારે જ કાને સાંભળવાનો કારમો અવસર આવશે તેની શી કલ્પના! ઈશ્વરની ગતિ એવી ગહન છે.

(‘બાપુ—મારી મા’માંથી)

સંસારમાં કોઈ અજ્ઞાત શક્તિ સતત કાર્ય કરી રહી છે, જેને આપણે જાણતા નથી તેમ છતાં એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે આ ચેતના શક્તિ અધિક શક્તિશાળી છે. તે પદાર્થ જગતને નિયંત્રણ કરે છે તે પદાર્થ શક્તિથી કેટલાય ગણી તાકાતવાન છે.

સારા લોકોની સંગત સુગંધિત અગરબત્તીની દુકાન જેવી હોય છે, ભલે આપણે એ દુકાનથી કશું પણ ખરીદીએ કે ન ખરીદીએ તો પણ આપણને સુગંધતો મળશે જ.

૧૮

અધ્યાત્મ

પૂ.માની નાયગ્રા યાત્રા (૩)

—મા શ્રી સર્વેશ્વરી

તા. ૧૭/૦૭/૧૧

તમારા ગુરુ પણ સાથે છે. તો ચાલો, તમારી ગાડી હમણાં જ લઈ લઉં છું. ૨૦ મિનિટમાં રીપેર થઈ જશે.

હા, આ જવાબ સાંભળતા જ દેવાંગને હાશ થઈ ગઈ. દોડતો દેવાંગ મા પાસે આવીને કહે છે, મા આપણે હવે ધારેલા સમયે પહોંચી શકીશું.

મા લખે છે પણ એ અમેરીકન ભાઈ ગુરુ શબ્દનો અર્થ કેવી રીતે જાણે છે!

તો દેવાંગ ફરી તે ભાઈ જોડે વાત કરે છે. તો જાણવા મળ્યું કે એ અમેરીકન ભાઈ હીસ્ટ્રી ચેનલ ખૂબ જૂએ છે ને ગુરુ શબ્દથી પરિચિત છે.

એટલે તે ભાઈએ આગળ વાત કરતાં પૂછ્યું તમારા ગુરુએ પસંદ કરીને તમને સાથે લીધા તો તમને કેવું લાગે છે? અને ગુરુને પણ તમારી જોડે કેવું લાગે છે?

દેવાંગ કહે અમને ખૂબ સારું લાગે છે ને તેમને પણ અમારી સાથે યાત્રા કરવાનું ગમે છે.

અને સાચે જ એ અમેરીકન ભાઈએ પેલી બીજી ગાડી જે રાહ જોઈ રહી હતી તેને બદલે આપણી વેન તરત જ ગરાજમાં લઈ લીધી!

ગુરુ શબ્દનો આ પ્રભાવ? કે પછી વરદ હસ્તની પ્રાર્થનાનો આ પ્રભાવ કે પછી શ્રી હરિની હાજરીની આ પ્રતીતિ?

નવેમ્બર : ૨૦૧૪

૧૯

જે માનવું હોય તે પણ આ એક વાસ્તવિક વર્ણન છે. આ સત્સંગની મોજમાં સંસારી ટાયર ફ્લેટ થઈ ગયું હતું. તે તો પાછું રીપેર થઈ ગયું.

એટલો સમય આ યુવામંડળીએ પેટપૂજા ને બાળકોની સેવામાં વીતાવ્યો.

મા તો ભાઈ ઉમેશની ગાડીમાં બેઠાં બેઠાં શાંતિથી મંત્રજપ કરતાં રહ્યાં.

ટાયર ફ્લેટ થયું. પોલીસ આવી, ટો ટ્રક આવી, વેન ટ્રક ઉપર ચઢી, ગરાજ પાસે આવી, રીપેર થઈ, રીપેર થઈને આવી, આ બધા અધ્યાયોમાં કુલ દોઢ કલાક વીત્યો.

હવે યાત્રા આગળ ચાલી. બધા નવમંત્ર સાથે સજ્જ થયા. હવે સાચે જ નાયગ્રાની દિશામાં ધ્યેય સાથે ગાડી દોડવા માંડી.

નાયગ્રાનો ધોધ ટોરન્ટોથી બે કલાક દૂર છે. ટોરન્ટો ભાઈ વિકાસને જાણ કરી કે કેન્દ્રના સૌને કહી દે. મા નાયગ્રા આવશે. સાંજે ૫ થી ૬ મળશે.

અને સાચે જ નાયગ્રા ફોલ પાસેથી ઈકોનોલોજના ઉપરના માળે જ્યારે મા પલંગ પર બેઠાં ત્યારે બરાબર ૫ વાગ્યા હતા.

ટોરન્ટોથી ૩૦ સ્વજનો માત્ર ને માત્ર સત્સંગ માટે આવી ગયા. દોઢ કલાક સત્સંગ થયો.

ભાઈ વિકાસ, રૂપલ, વિમળાબેન મળ્યાં. ગીતા પરિવાર પણ મળ્યો. બીજા પણ પ્રેમી સ્વજનો હાજર થયા હતા. સૌ મળ્યા.

સત્સંગ દરમ્યાન આપણી યુવા મંડળી નાયગ્રાફોલ્સ ઉપર ફરી આવી.

૨૦

અધ્યાત્મ

જે જે ટોરન્ટોથી આવી શક્યા, તે તે હાથ જોડી જોડીને વારંવાર વિનવતા રહ્યા. મા જલ્દી જલ્દી પાછાં આવજો. અમને દર્શન આપો, સત્સંગ આપો.

સૌના પ્રેમભર્યા, મધઝરતા, ભક્તિભાવભર્યા, પ્રાર્થનાના એ શબ્દો સાંભળનારને પણ ભીંજવતા ગયા.

ભાઈ દેવાંગ માને પૂછે છે, મા આટલો બધો પ્રેમ મળે છે તો તમે કેવી રીતે વિદાય લઈ શકો? જરા અઘરું કામ છે.

મા લખે છે, આવો અને આવજો આ બે શબ્દો વચ્ચેનો આ જીવનમંચ છે. રોજ જ પડદો ખૂલે—આવો, રોજ જે પડદો પડે. આવજો.

सभ में है और

सभमे नाडी,

अकल कला जेलत नर ज्ञानी,

अरे, पू.श्री.એ પણ એક પદ લખ્યું છે,

જીનકે સાથ ક્રિયા હૈ પ્રેમ,

ઉનકો છોડ ચલો સપ્રેમ.

અંબાજીમાં એ પદ એક સવારે પૂ.શ્રીએ લખ્યું માને વંચાવ્યું.

તે દિવસોમાં તો અંબાજીમાં સ્વર્ગારોહણનું અસ્તિત્વ, અરે! એ વિશેની યોજનાનું પણ અસ્તિત્વ ન હતું.

૧૯૮૧ ની લગભગ એ સવાર હતી.

અજન્ટા રેસ્ટ હાઉસમાં વિશ્રામ હતો.

મા એ પદ વાંચી કહે છે. અમને તો આ પદ ના ગમ્યું. છોડ ચલો સપ્રેમ એ જરા ભારે લાગે છે.

તો પૂ.શ્રીએ થોડીવાર પછી બીજું એક પદ લખ્યું

જીનકે સાથ ક્રિયા હૈ પ્રેમ,
ઉનકો યાદ કરો સપ્રેમ.

એટલે ૧૯૮૧ થી આ બન્ને પદની આ બન્ને ધ્રૂવપંક્તિ મોઢે થઈ ગઈ છે.

યાદ કરો સપ્રેમ
છોડ ચલો સપ્રેમ.

બન્નેમાં પ્રેમ જ છે. એક અભિનય સ્મરણનો છે. બીજો અભિનય વિદાયનો છે.

આવો અને આવજો જેવું જ રોજ સાંભળવા મળે છે.

કોઈનો જન્મ થયો—આવો, કોઈકે વિદાય લીધી—આવજો.

કોઈ મળવા આવ્યું. આવો, હવે તે ઘરે જઈ રહ્યું છે, આવજો.

માનું મન ટેવાઈ ગયું છે. ન ઈદમ્ મમ, આવ્યા તે પણ આપણા નથી ગયાં તે પણ આપણા નથી.

આપણા માત્ર ને માત્ર પ્રભુ છે. બસ એટલું યાદ રહે તો પૂરતું છે.

હાથ જોડી આંખ બંધ કરીને મા આ પ્રેમાળ સ્વજનોને મનથી વળાવી રહ્યાં છે.

હવે નાયગ્રાને સલામ. મા તો નાયગ્રા પાસે પણ નથી ગયાં.

નામ નાયગ્રાનું ને કામ ભક્તોનું.

પાછાં પલાંઠી વાળી. જાણે વેન જ સાધના સ્થળ. સીટ જાણે સાધનાનું સાધન.

રાતે સાડા આઠ થયા છે. આપણી યુવામંડળીનું સાંજનું ભોજનનું શું?

આખો દિવસ ચાલે એટલું ભાથું સવારથી જ સાથે લાવ્યા હતા. એમાં વળી બેન રૂપલ પણ નાસ્તાના પેકેટ સૌને માટે લાવી છે. વળી બેન રંજને પણ ચણાનું પેકેટ વેનના સારથિ માટે આપ્યું છે. એને ન્યાય આપવાનો સમય થયો છે.

૧૦ વાગ્યા સુધી વેન દોડતું રહ્યું, તે પછી એક કલાક પેટપૂજા માટે માર્ગના રેસ્ટ એરીયામાં સૌ ઉતર્યા છે.

મા વેનમાં જ બેઠાં છે. જપે છે. જપવા જ તો શ્રી હરિ લાવ્યા લાગે છે, તો જપી લઈએ.

ફરી વેન આગળ વધે છે. હવે સૌને નિદ્રાદેવીનાં દર્શન થશે. પણ ચાલકે તો જાગતા રહેવાનું છે. મા આઈપોડમાં ગરબા શોધીને મૂકે છે.

એ ગરબા રાસનો શ્રવણનો પ્રભાવ એવો રહ્યો કે જાણે નવરાત્રિ આ વેનમાં જ ઉજવાઈ રહી છે.

બધાં જ સ્વજનો સીટ ઉપર બેઠાં બેઠાં, ગરબાને ઝીલતા ઝીલતા, વિવિધ અભિનય કરીને મસ્ત બની ગયાં.

લગભગ બે કલાક તો તે ગરબાએ સહાયક સ્વજન બનીને સૌને જાગતા રાખ્યા.

આખો હાઈવે જાણે આપણી વેન માટે વી.આઈ.પી. રોડ બની ગયો છે. ટ્રાફિક જ નથી. ઘણી વાર આખા રોડ ઉપર માત્ર આપણી જ વેન દોડી રહી છે.

શ્રી હરિના આશીર્વાદથી રક્ષાયેલા આ હાઈવે ઉપર ભાઈ દેવાંગ મસ્ત બની આ હરિરથ હંકારી રહ્યો છે.

અમે ડોક્ટરો ધન ખાતર સેવાધર્મ ચૂકીએ તો
ભગવાનના ગુનેગાર બનીએ

—ડૉ. ચન્દ્રકાન્ત મહેતા

ત્યારે સ્વપ્નિલ આઠેક વર્ષનો તેને બોલાવીને કહ્યું : “તારી માતાની સારવાર મારાથી થઈ શકે તેમ નથી. રોગ મોટો છે એટલે અમદાવાદની મોટી હોસ્પિટલમાં તેમને લઈ જા. મને ખબર છે કે અહીં તારું કોઈ સગુંવહાલું નથી! લે, આ પાંચસો રૂપીઆ. તને ખપ લાગશે.”

સ્વપ્નિલ ડોક્ટરના ચહેરા તરફ તાકી રહ્યો. મોટા શહેરમાં કેવી રીતે જવાય તેની પણ તેને ખબર નહોતી. શહેરમાંથી એક વાર આવતી બસ એણે જોઈ હતી. બસ ઉતારુઓને ઉતારીને પાછી વળે એટલે નાનાં છોકરાં તેની પાછળના ભાગને પકડીને દોડતાં! ધૂળ અને ધુમાડાની ચિંતા નહીં. બસ વેગ પકડે એટલે તેને પકડીને દોડતાં બે ચાર છોકરાં ગબડી પડતાં. કપડાં ખંખેરી કિલકારીઓ કરતાં પાછાં ફરતાં. એ બાળકો પૈકીનો એક સ્વપ્નિલ પણ હતો.

સ્વપ્નિલે ડોક્ટરનો ભલામણપત્ર અને રૂપીઆ પાંચસોની નોટ માતાને આપી અને ભેટીને કહ્યું : “મા, હું તારી દવા કરાવીશ. ભગવાન આપણને મદદ કરશે. કાલે સવારની મોટરમાં આપણે શહેરમાં જઈશું. તું ઢેબરાં બનાવી લે, બે—ત્રણ દિવસ ચાલે એટલાં.”

માએ દીકરા સ્વપ્નિલના ચહેરા તરફ નજર કરી. એનો માસૂમ ચહેરો, નિર્દોષ આંખો! ઈશ્વરે એને નાની ઉમ્મરે નોંધારો બનાવી દીધો હતો. એના પપ્પા દમના રોગી અને ઉપરથી ન્યૂમોનિયામાં ઘેરાયા! ગામઠી વૈદ્યે દવા કરી પણ તાવે કેડો ન મૂક્યો તે ન જ મૂક્યો! વિધવા માતા અને બાળક સ્વપ્નિલ પર આભ તૂટી પડ્યું! ગામનાં લોકો માંહેમાંહે ચર્ચા કરતાં : ઈશ્વરને ઘેરેય ન્યાય નથી, અંધેર છે. પાપના પૈસાનાં પોટલાં બાંધનારનાં છોકરાં તાગડધિન્ના કરે છે ને આ ગરીબ બ્રાહ્મણનો છોકરો પૈસા—પૈસા માટે ટળવળે છે. એનો બાપ કેટલો બધો ઈમાનદાર હતો! કોઈ દિવસ એણે ગામના કોઈ પણ માણસ સામે હાથ લાંબો કર્યો નથી. ખેતર—પાદરની બાંધી આવક એમાં ગુજારો કર્યો છે!

બીજે દિવસે સ્વપ્નિલ પોતાની માતાને લઈને અમદાવાદ આવ્યો. મ્યુનિસિપાલિટીની હોસ્પિટલ વિક્ટોરીઆ ગાર્ડનના બસ સ્ટેન્ડથી નજીક હતી. મા—દીકરો ચાલતાં—ચાલતાં હોસ્પિટલ પહોંચ્યાં, ત્યારે ઓ.પી.ડી.નો સમય પૂરો થઈ ગયો હતો. હવે ‘ડોક્ટર સાહેબ સાંજે મળશે’—વોર્ડબોયે કહ્યું હતું.

અને વોર્ડબોયને વિનંતી કરીને સાંજ સુધી હોસ્પિટલના બાંકડા પર બીમાર માતાને પડ્યા દેવા રહેવાની મંજૂરી સ્વપ્નિલે મેળવી લીધી હતી...

અને સાંજે ડોક્ટર ઓ.પી.ડી.ની પોતાની કેબીનમાં પ્રવેશ્યા હતા. નાનકડા સ્વપ્નિલને એ વાતની ખબર નહોતી કે ડોક્ટરની મુલાકાત કેમ કરાય. અન્ય દર્દીઓ ડોક્ટરની કેબીનમાં જતાં

નવેમ્બર : ૨૦૧૪

૨૫

અને ડોક્ટરને બતાવીને પાછાં ફરતાં. એટલામાં ડોક્ટરનું ધ્યાન બાંકડે સૂતેલી બાઈ તરફ ગયું. એમણે વોર્ડબોયને કહ્યું : “પેલી બાઈને કેબીનમાં લઈ આવ.” અને સ્વપ્નિલ પોતાની બીમાર માતાને લઈને ડોક્ટર સમક્ષ પહોંચ્યો હતો.

ડોક્ટરે પડદા પાછળ લઈ જઈને સ્વપ્નિલની મમ્મીને તપાસી હતી. દસેક મિનિટ પછી બહાર આવીને તેઓ પોતાની ખુરશીમાં ગોઠવાયા હતા. એમણે સ્વપ્નિલને પૂછ્યું હતું “તારી સાથે કોઈ વડીલ છે?”

“ના સાહેબ, અહીં મારું કોઈ સગું-વહાલું નથી, સિવાય કે ભગવાન અને બીજા તમે.”

એક નાનકડા બાળકનો જવાબ સાંભળીને ડોક્ટર ગદગદ થઈ ગયા હતા. સ્વપ્નિલે કહ્યું : “સાહેબ, અમારા ગામના ડોક્ટરે મને ચિઠ્ઠી લખી આપી છે અને ખર્ચ માટે પાંચસો રૂપીઆમાં મારી મમ્મી સાજી થઈ જશે ને! રાત્રે અમને અહીં સૂવા દો તો સારું...કાલે અમે અમારે ગામ પાછાં જતાં રહીશું..દવા લખી આપશો ને?”

ડોક્ટરનું હૈયું કૂણું પડી રહ્યું હતું મનોમન વિચારતા હતા કે આ બાળક તને ક્યાં ખબર છે કે એની મમ્મીનું ઓપરેશન જરૂરી છે અને પંદર-વીસ દિવસ રોકાવું પડે તેમ છે!

ડોક્ટરના હૃદયમાં કરુણાની ગંગા વહી રહી હતી. નસીબ એક અનાથની આકરી કસોટી કરી રહ્યું હતું....

એમણે કહ્યું : “બેટા, તારી મમ્મી ખૂબ જ બીમાર છે. એને

૨૬

અધ્યાત્મ

હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવી પડશે. તું એના ખાટલા પાસે સૂઈ રહેજે. તારા જમવાની ગોઠવણ હું કરી દઈશ. ચિંતા ન કરતો. તારી મમ્મીને સાજી કરીને તારી સાથે તારા ગામ મોકલવાની જવાબદારી મારી”—કહીને વોર્ડબોયને સ્વપ્નિલની મમ્મીને વોર્ડમાં ખસેડવાની ડોક્ટરે સૂચના આપી હતી.

સ્વપ્નિલની મમ્મીને ગાઈનેક વોર્ડમાં દાખલ કરવામાં આવી હતી.

વોર્ડના એકએક ખાટલામાં બીમાર સ્ત્રીઓ સૂતેલી હતી...સ્વપ્નિલ સ્વગત બોલ્યો : “બાપ રે! આટલી બધી મમ્મીઓ બીમાર! પણ એમાંની એક પણ મમ્મી પાસે મારા જેવો એકેય દીકરો કેમ નથી?”

પણ એનો ઉત્તર સ્વપ્નિલને જડતો નહોતો. રાત્રે મમ્મી ખાવાનું હોસ્પિટલ તરફથી આવ્યું. મમ્મીએ અડધું જ ખાઈને બાકીનું પોતાના વહાલસોયા દીકરા માટે રાખ્યું..સ્વપ્નિલને ખબર હતી કે મમ્મીએ અડધી ભૂખી રહીને પોતાના દીકરા માટે ખાવાનું બચાવ્યું છે! સ્વપ્નિલે સોગંદ આપી મમ્મીએ ખવડાવ્યું અને વધેલું પોતે ખાધું...

ચિંતા, દુઃખ અને ભૂખને લીધે થાકેલો સ્વપ્નિલ મમ્મીની છાતી પર માથું મૂકી ગાઢ નિદ્રામાં સરી પડ્યો. વોર્ડબોય તેને ખાટલા પરથી ઉતારી નીચે સૂવાડવાની વેંતરણમાં હતો, એવામાં કરુણા સિસ્ટર આવી પહોંચી. એણે વોર્ડબોયને કહ્યું : “છોકરો સાવ અનાથ છે. ડોક્ટરે એની ટેપરેખ રાખવાની મને

ભલામણ કરી છે. હું જ એને એક કામળા પર સૂવાડી દઉં છું. એની માનું ઓપરેશન થાય ત્યાં સખ્તધી આપણે જ તેનાં મા—બાપ!”

અને વોર્ડબોય શરમાઈ ગયો હતો. તેને પોતાની ભૂલ સમજાઈ હતી. નાનાં માણસો મોટાંની સેવા ઝુકી—ઝુકીને કરે છે પણ પોતાના જેવાં નાનાં માણસોની સેવા કરતાં હોત તો જગતના ઘણા પ્રશ્નોનો આપોઆપ નિવેડો આવી જાત!

સવાર થઈ. માતાએ આપેલી અડધી ચા અને ઘેરથી લાવેલાં ઢેબરાં પૈકી ઢેબરાંનું બટકુ સ્વપ્નિલે ગળા નીચે ઉતારવાની કોશિશ કરી. પણ માતાની ચિંતા તેને સતાવી રહી હતી. ગળે ડૂમો ભરાયો.

લાંબા ડગલા પહેરેલા ડોક્ટરોની આવજા શરૂ થઈ...જુદા—જુદા ખાટલે ફરી દર્દી—માતાઓને તેઓ તપાસતા હતા, પણ ‘ગઈકાલવાળા’ ડોક્ટર હજી નજરે પડતા નહોતા. એ નહીં આવે તો મમ્મીને કોણ સાજી કરશે? અને પોતાના પાંચસો રૂપીઆ વગર કામ કેમ ચાલશે?

સ્વપ્નિલ અનિમેષ નયને વોર્ડના પ્રવેશદ્વાર તરફ તાકી રહ્યો હતો. એને તલાશ હતી, પ્રતીક્ષા હતી, પેલા ડોક્ટરની, જેને તે પોતાને માટે ‘દેવદૂત’ માનતો હતો.

અને અંતે તેની પ્રતીક્ષા ફળી. એને ઓળખતા અને આશ્વાસન આપનાર ડોક્ટર આવ્યા. સ્વપ્નિલ તેમની પાસે દોડી ગયો. એમનો હાથ ખેંચી પોતાની મમ્મીને પહેલાં તપાસવાનો

આગ્રહ કરવા લાગ્યો. ટીમના એક ડોક્ટરે નર્સને કહ્યું : “નોટી બોય! એનો હાથ પકડી એની મમ્મીના ખાટલા પાસે મૂકી આવો.”

પણ પેલા મોટા ડોક્ટરે કહ્યું : “એમ ન કરશો. એને આપણી સાથે આવવા દો. એની મમ્મીનો વારો આવે ત્યારે આપણે તેમને તપાસીશું” અને સ્વપ્નિલને માથે હાથ મૂકીને કહ્યું : “જો દીકરા, કેટલી બધી મમ્મીઓ માંદી છે! એમની પાસે એમનો દીકરો નથી! એટલે તને જોઈને તેમને આનંદ થશે. આજથી તારે આ વોર્ડની તમામ મમ્મીઓની ખબર પૂછવાની અને મારી પણ ખબર પૂછવાની.”

“તમારી કેમ ડોક્ટર અંકલ?”—સ્વપ્નિલે પૂછ્યું...

“કારણ કે મારે પણ મમ્મી નથી! હું મમ્મી વગરનો છું. એટલે તારી મમ્મી અને અહીંની સર્વ મમ્મીઓનો હું દીકરો, ખરું ને?”

સ્વપ્નિલની આંખો ભીની થઈ ગઈ! આવડા મોટા શહેરમાં આવો લાગણીશીલ માણસ પોતાને જોવા મળશે અને હુંફ આપશે, એની એને કલ્પના પણ નહોતી!

વારો આવતાં ડોક્ટરે સ્વપ્નિલની મમ્મીને તપાસી. સાથેના ડોક્ટરો સાથે અંગ્રેજીમાં વાતચીત કરો. સ્વપ્નિલને બીજું કશું તો ન સમજાયું, પણ વારંવાર સાંભળવા મળતો ‘ઓપરેશન’ શબ્દ સમજાયો.

એણે ડોક્ટરનો હાથ પકડી લીધો અને પૂછ્યું : “ડોક્ટર

અંકલ, મમ્મીનું ઓપરેશન કરવાનું છે? એને કાંઈક થઈ જશે તો?”

ડૉક્ટરે એને માથે હાથ ફેરવીને કહ્યું : “કશું નહીં થાય બેટા, હું બેઠો છું ને! તારી મમ્મી સાજી થશે ત્યાં સુધી આ કરુણા સિસ્ટર તારી સારસંભાળ રાખશે. ઓપરેશન વખતે પણ તે મારી સાથે જ રહેશે. ચિંતા ન કરીશ.”

અને સ્વપ્નિલને આશ્વાસન આપી ડૉક્ટર ચાલ્યા ગયા. ઓપરેશનનું નામ સાંભળી સ્વપ્નિલને ફાળ પડી હતી.

બીજે દિવસે સવારે ડૉક્ટરની સૂચના મુજબ વોર્ડની તમામ મમ્મીઓની ખબર પૂછી આવ્યો હતો. દરેકને તે ઓપરેશન વિશે પૂછતો. બીમાર માતાઓ તેનો માતૃપ્રેમ જોઈ દ્રવિત થઈ જતી. તેનું મસ્તક ચૂમી તેને કહેતી : “ડૉક્ટર સાહેબ તો દેવદૂત જેવા છે. તારી મમ્મીને કશું જ નહીં થાય. તું તારી મમ્મીને સાજીસમી લઈને ઘેર જઈ શકીશ.”

અને ચાર દિવસ પછી સ્વપ્નિલની મમ્મીને ઓપરેશન થીએટરમાં લઈ જવામાં આવી. સ્વપ્નિલ મમ્મીના બન્ને હાથ પકડી સાથે ચાલતો હતો. ઓપરેશન થીએટરનો દરવાજો આવ્યો, એટલે કરુણા સિસ્ટરે કહ્યું : “બેટા, તું અહીં બહાર બેસ. ઓપરેશન થીએટરમાં બહારના માણસોને પ્રવેશ અપાતો નથી. અને હું છું ને! તું સહેજે પણ ચિંતા ન કરીશ. ડૉક્ટર અંકલ ખૂબ જ હોશિયાર છે. તારી મમ્મીનો વાળ વાંકો નહીં થાય.”

અને સ્વપ્નિલ ઓપરેશન થીએટર બહાર જમીન પર બેસી રહ્યો. એણે પાણીનું ટીપું સરખું ગળા નીચે ઉતાર્યું નહીં! એની નજર ઓપરેશન થીએટરના બંધ દરવાજા પર ખોડાએલી હતી...

ત્રણ કલાક પછી ઓપરેશન થીએટરનું બારણું ખૂલ્યું...વોર્ડબોય અને આયાબેન ટ્રોલીમાં સૂવાડેલા દર્દી સાથે બહાર આવ્યાં. સ્વપ્નિલે જોયું..મમ્મીને સફેદ ચાદર ઓઢાડવામાં આવી હતી. કરુણા સિસ્ટરનો ચહેરો ગમગીન હતો. સ્વપ્નિલે કહ્યું : “મારી મમ્મીથી ગરમી સહન નથી થતી. એનો ચહેરો પુલ્લો રાખો.”

સ્વપ્નિલને ક્યાં ખબર હતી કે ઠંડી—ગરમી—સુખ—દુઃખ બધું માતા પૃથ્વીને સોંપીને તેની માતા એટલે દૂર પહોંચી ગઈ હતી, જ્યાં વાણી પણ પહોંચી શકતી નથી કે લાગણીનાં બંધનો પણ સ્પર્શી શકતાં નથી!

સ્વપ્નિલની મમ્મીને ડૉક્ટર સાહેબ બચાવી ન શક્યા તેનો તેમને ભારે આઘાત હતો. લોકો ટોળે વળેલાં હતાં. સ્વપ્નિલને મોં દેખાડવાની તેમનામાં હિંમત નહોતી. તેઓ ચૂપચાપ ભીડ પાછળથી નીકળી પોતાની કેબીનમાં પહોંચી ગયા હતા. એમને મોકળા મને રડવું હતું..મોત જીત્યું હતું, સર્જન અને સર્જરી હાર્યાં હતાં, પેલા અજ્ઞાત ‘સર્જનહાર’ની લીલાનો પાર પામવાનું મનુષ્ય જાતિ માટે અસાધ્ય છે.

ડૉક્ટરે સ્વપ્નિલની મમ્મીના અગ્નિસંસ્કારની સઘળી

વ્યવસ્થા કરી દીધી. સ્વપ્નિલનાં આંસુ સૂંકાતાં નહોતાં. સાંજે ડોક્ટર સ્વપ્નિલને પોતાને ઘેર લઈ ગયા અને કહ્યું : “સ્વપ્નિલ, હવે આ શહેર તારું ગામ અને આ કરુણા સિસ્ટર તારાં મમ્મી. તને ભણાવી-ગણાવીને ડોક્ટર બનાવવાની જવાબદારી મારી. તેં એક મમ્મી ગુમાવી પણ હજારો મમ્મીઓ તારા જેવા પ્રેમાળ ડોક્ટર દીકરાની રાહ જોતી હશે...એમને જીવાડવાની જવાબદારી તારી છે. અમે ડોક્ટરો દર્દીઓ માટે ભગવાન છીએ. ધન ખાતર અમારો સેવાધર્મ વીસરીએ તો ભગવાનના ગુનેગાર બનીએ. દીકરા, હું દર્દી-જગતને તારા સ્વરૂપે એક સારો ડોક્ટર આપી શકીશ તો એમ માનીશ કે મને ડોક્ટર બનાવવા સમાજે અને સરકારે મારે માથે ચઢાવેલું ઋણ હું ફેડી શક્યો છું!”

અને કરુણા સિસ્ટર સ્વપ્નિલને વહાલથી પોતાને ઘેર લઈ ગયાં હતાં.

એ વાતને ૨૨ વર્ષ વીતી ગયાં. કરુણા સિસ્ટર વૃદ્ધ થઈ ગયાં છે. પેલા દેવદૂત સમા ડોક્ટર પણ વૃદ્ધ થઈ ગયા છે. અને તેમની કેબીનમાં બેઠો છે ડૉ.સ્વપ્નિલ. ખુરશીના ઉપરના ભાગની ભીંત પર સુશોભિત છે બે તસ્વીરો. ‘ડોક્ટર પપ્પા’ અને ‘કરુણા મમ્મી.’

કાર્લ-હા પસ્તાવો-વિપુલ ઝરણું

—ડૉ.આઈ.કે.વિજળીવાળા

બીજા વિશ્વયુદ્ધ પછીની આ વાત છે. પરદેશના એક નાનકડા નગરમાં કાર્લ નામનો એક માણસ રહેતો હતો. યુદ્ધમાં એ એક પગે ઘાયલ થયેલો એટલે ચાલતાં થોડો ખોડંગાતો. પણ સ્વભાવનો અત્યંત સરળ. પોતે ભલો અને પોતાનું કામ ભલું. અજાતશત્રુ કહી શકાય તેવો. ઉંમર એંશી વરસ ઉપરની હતી પણ કોઈ યુવાનને પણ શરમાવે તેવી સ્ફૂર્તિથી કાર્લ કામ કરતો. કદાચ એની સૈનિક તરીકેની તાલીમ એને આ સમયે પણ કામ લાગી રહી હતી.

એ નગરનું ચર્ચ વસ્તીથી દૂર એક ઊંચી ટેકરી પર આવેલું હતું. એ ચર્ચ પણ કાર્લની માફક આજુબાજુની ઉજ્જડ જમીન વચ્ચે એકલુંઅટૂલું ઊભું હતું. એક રવિવારે ચર્ચ તરફથી જાહેરાત કરવામાં આવી કે ‘ચર્ચ ફરતો એક બગીચો ઊભો કરવાનો છે. એમાં સેવા આપી શકે તેવી વ્યક્તિની જરૂર છે.’ કાર્લે આ કામ માટે ઈચ્છા વ્યક્ત કરી અને બીજા દિવસથી ચૂપચાપ પોતાના કાર્યમાં લાગી ગયો.

નગરના એ વિસ્તારમાં છેલ્લા કેટલાક વખતથી ગુંડાગીરી અને લુપ્ખાગીરીએ માઝા મૂકી હતી. લોકો ડર અને અસલામતી અનુભવતા હતા. રાત્રે અને વહેલી સવારે અનિવાર્ય કામ સિવાય ઘરની બહાર નીકળવાનું પણ ટાળતા. દિવસે પણ ઘરનાં બારણાં બંધ ત્યાં સુધી અંદરથી બંધ જ રાખતા. આવા

માહોલમાં પણ કાર્લ તો જાણે આ બધી વસ્તુઓથી પર હોય તેમ જીવતો. પોતાના કામમાં મસ્ત એ તો આખો દિવસ બગીચાની માવજતમાં રચ્યોપચ્યો રહેતો. કાર્લના પ્રયત્નો અને સખત મહેનતા પરિણામસ્વરૂપે ચર્ચની તેમજ ટેકરીની આજુબાજુ ધીમે ધીમે એક સુંદર બગીચો આકાર લેવા માંડ્યો હતો. ચર્ચ હવે એકલુંઅટૂલું નહોતું લાગતું. લોકો એ બગીચાને ‘કાર્લનો બગીચો’ કહેતા.

એક દિવસે બપોર વેળાએ કાર્લ ચર્ચની પાછળ આવેલ બગીચાને પાણી સીંચી રહ્યો હતો. ફૂલ-છોડને પાણી પિવડાવવામાં એ તલ્લીન થઈ ગયો હતો. આજુબાજુની દુનિયાને જાણે કે ભૂલી જ ગયો હતો. બરાબર એવે વખતે એક હટ્ટાકટ્ટા અને છૂંદણાંથી ત્રોફાયેલ હાથે બગીચાનો દરવાજો ખોલ્યો. ખોલનાર વ્યક્તિ એ વિસ્તારનો એક ખતરનાક ગુંડો હતો. એ ગુંડાની જોડે એના બે સાથીદારો પણ હતા. એ ત્રણેય જણ કાર્લની નજીક ગયા. એ લોકો કાર્લને લૂંટવા આવ્યા હતા એ સ્પષ્ટ જણાઈ આવતું હતું. પણ કાર્લ તો મસ્તમૌલાની માફક પાણીની નળી પકડીને ઊભો હતો. જેવા એ મવાલીઓ નજીક આવ્યા કે તરત એ બોલ્યો, ‘દીકરાઓ! બપોરના બાર વાગ્યા છે. આજે તડકો પણ છે. તમને તરસ લાગી છે? પાણી પીવું હોય તો પિવડાવું.’

બપોરનો સમય હતો. પેલા ત્રણેય તરસ્યા થયા જ હશે. એમણે હા પાડી એટલે કાર્લે ત્રણેયને નળીથી પાણી પિવડાવ્યું. પાણી પી લીધા પછી પેલા હટ્ટાકટ્ટા અને છૂંદણાંવાળાં માણસે કાર્લને ગળેથી પકડ્યો. બાકીના બે જણાએ એના ખિસ્સામાંથી

પાકીટ અને હાથમાંથી કાંડાઘડિયાળ કાઢી લીધાં. અને જાણે આટલાથી સંતોષ ન થયો હોય તેમ એમણે કાર્લને નીચે પટકી દીધો અને એના ખોડંગાતા પગ પર જોર-જોરથી લાતો મારી. બરાબર એ જ વખતે ફાધર કોઈ કામસર બહાર આવ્યા અને એમણે બૂમો પાડી એટલે પેલા ગુંડાઓ કાર્લને છોડીને ભાગી ગયા. ફાધરે કાર્લને ઊભો કર્યો. થોડી વાર એ ટેકો દઈને બેસી ગયો. કળ વળી એટલે ઊભા થઈને એણે છોડવાઓને પાણી પિવડાવવાનું શરૂ કરી દીધું. ફાધરે જ્યારે પોલીસકેસ કરવાનું કહ્યું ત્યારે ના પાડતાં કાર્લે એટલું જ કહ્યું કે, ‘નાદાન અને નાસમજ યુવાનો છે. ક્યારેક એમને પોતાની ભૂલ સમજાશે ત્યારે સુધરશે.’ જાણે કંઈ જ બન્યું ન હોય તેવી રીતે છોડવાઓને પાણી પિવડાવતા એ માણસની સ્થિતપ્રજ્ઞતા જોઈને ફાધરને પણ એના માટે માન થઈ આવ્યું.

બે દિવસ પછી ફરીથી એ લોકો આવ્યા. આ વખતે પણ અગાઉની માફક જ કાર્લે એમને પાણી પિવડાવ્યું. પાણી પી લીધા પછી પેલાઓએ કાર્લની મશ્કરી કરવાનું શરૂ કર્યું. કાર્લના હાથમાંથી નળી ઝૂંટવીને એ લોકોએ કાર્લ પર ઠુંડું પાણી છાંટવાનું શરૂ કર્યું. અડધા કલાક સુધી કડકડતી ઠંડીમાં કાર્લને પલાળ્યા પછી એ બધા ભાગી ગયા. ઠંડી અને વૃદ્ધાવસ્થા, બંનેના કારણે કાર્લને ન્યુમોનિયા થઈ ગયો. આઠેક દિવસ હોસ્પિટલના બિછાને રહ્યા પછી કાર્લ ફરીથી પોતાના કામ પર હાજર થઈ ગયો તથા પોતાનું કામ એવી જ ધગશથી કરવા લાગ્યો. એનો બગીચો હવે એક વિશાળ બાગનું સ્વરૂપ ધારણ કરી ચૂક્યો હતો. રજાઓ અને તહેવારોના દિવસોમાં લોકો એ

બગીચામાં પિકનિક માટે આવતા.

કાર્લ ફરીથી કામે જોડાયો એના એકાદ અઠવાડિયા પછી બપોરના સમયે ફરી એક વખત એ હટ્ટાકટ્ટા અને છૂંદણાંથી ત્રોફાયેલા હાથે બગીચાનો દરવાજો ખોલ્યો. આ વખતે એ ગુંડાની જોડે એના સાથીદારો નહોતા. એ માણસ ધીમે ધીમે કાર્લની નજીક આવ્યો કાર્લે પોતાની જાતને એનો હુમલો સહન કરવા માટે મનોમન તૈયાર કરી લીધી અને એને પાણીનું પૂછ્યું. કાર્લના અવાજમાં એ માણસ પ્રત્યે જરાય ઘૃણા કે નફરત નહોતી. પેલો માણસ કાર્લની તદ્દન નજીક આવીને ઝૂક્યો. એણે નમીને કાર્લના પગ પકડી લીધા અને ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડવા લાગ્યો. ખાસ્સી વાર સુધી એ રડતો જ રહ્યો. પછી પોતાના ખિસ્સામાંથી કાર્લનું અગાઉ લૂંટી લીધેલું પાકીટ અને કાંઠાઘડિયાળ કાઢ્યાં. બંને વસ્તુઓ કાર્લના હાથમાં મૂકી એ બોલ્યો, ‘મિ. કાર્લ! તમે ખરેખર ભગવાનનું કે કોઈ અવતારનું રૂપ જ છો. અમે તમને માર્યા, મશ્કરી કરી, હેરાન કર્યા અરે લૂંટી પણ લીધા, છતાં તમે ન તો કોઈ દિવસ એકેય ખરાબ વેણ ઉચ્ચાર્યું કે ન તો પોલીસકેસ કર્યો. અરે! આટલું થવા છતાં તમે હંમેશાં અમને પ્રેમથી પાણી પિવડાવ્યું. આટલી સહનશક્તિ મેં ક્યારેય કોઈ માણસમાં જોઈ નથી. અને બીજી એક વાત કહું? આ ઘડિયાળ અને પાકીટ લઈ ગયો છું ત્યારથી લઈને આજ દિવસ સુધી હું એક પણ રાત્રે ઊંઘી શક્યો જ નથી. મને ઊંઘ જ નથી આવતી. કદાચ તમારી જેવા મહાન આત્માને હેરાન કરવાથી જ આવું થયું હશે. મિ. કાર્લ! મને માફ કરી દો! કરશો ને?’ એ ફરીથી હીબકાં ભરવા માંડ્યો.

‘ભાઈ! જો સાચા દિલથી પસ્તાવો કરો તો ઈશ્વર આપણા સહુના બધા ગુનાઓ માફ કરી જ દે છે. હું વળી કોણ તને માફ કરવાવાળો? જા, અંદર ચર્ચમાં જઈને તારા શબ્દો ભગવાનને કહે. એ જરૂર તને માફ કરી દેશે.’ એટલું કહી કાર્લે એ માણસને ગળે વળગાડ્યો. કાર્લના ચરણને સ્પર્શ કરી એ માણસે વિદાય લીધી.

આ ઘટનાનાં બે જ વરસ પછી ૮૭ વરસની ઉંમરે કાર્લનું અવસાન થયું. એની અંતિમયાત્રામાં એ વિસ્તારની લગભગ દરેક વ્યક્તિ હાજર રહી હશે પણ પેલા છૂંદણાં ત્રોફેલ હાથવાળો હટ્ટોકટ્ટો માણસ રડ્યો તેટલું કદાચ કોઈ જ નહોતું રડ્યું. અંતિમવિધિ પૂરી થયા પછીના નાનકડા ભાષણમાં ફાધરે કાર્લના જવાથી બગીચામાં એક માણસની ખાલી પડેલી જગ્યાનો ઉલ્લેખ કર્યો. પછી બધા વીખરાયા. બધા જતા હતા ત્યારે પણ પેલો માણસ કાર્લની કબર પાસે બેસીને આંસુ સારતો હતો.

બીજા દિવસે સવારના પહોરમાં જ એ માણસ ફાધર પાસે પહોંચી ગયો અને પોતે કાર્લની જગ્યાએ કામ કરવા માગે છે તેવું કહ્યું. ફાધરના ચહેરા પર અવઢવ જોઈ એ એટલું જ બોલ્યો કે, જો પોતાને આ નોકરી આપવામાં આવશે તો પોતે કાર્લ પ્રત્યેનું થોડુંકેય ઋણ અદા કરી શકશે...એના અવાજમાં રહેલ પસ્તાવાનો સૂર ફાધર પારખી ગયા. અને એને કાર્લની જગ્યાએ બગીચાનો માળી તેમજ રખેવાળ બનાવી દેવામાં આવ્યો.

ખરા દિલથી અને ધગશથી કામ કરતા અને એક અલાયદી ધૂનમાં મસ્ત એ માણસે હવે કાર્લના બગીચાને અર્ધા ટેકરી સુધી ફેલાવી દીધો હતો. એને મદદ કરવા થોડા વખત પછી ફાધરે બે

અન્ય માળીઓને પણ રાખી લીધા હતા. એ માણસે બગીચાના કામની સાથે સાથે ભણવાનું પણ શરૂ કર્યું હતું. ભણતાં ભણતાં જ એણે પરીક્ષાઓ આપી અને બેંકની ખંડ સમયની નોકરી મેળવી લીધી હતી. બીજા એકાદ વરસમાં જ એક સરસ યુવતી સાથે એનાં લગ્ન પણ થઈ ગયાં. એક વખતનો એ ખરાબ ગુનેગાર હવે એક ખૂબ જ સારા ઈન્સાન તરીકે ઓળખાવા લાગ્યો હતો. ‘કાર્લ’ નામના પારસમણિના સ્પર્શથી એ ગુંડાનું જીવન કથીર મટીને હવે સોનાના રંગે રંગાઈ ગયું હતું.

એક દિવસ વહેલી સવારે ચર્ચનું બારણું ખખડ્યું. ફાધરે દરવાજો ખોલ્યો. જુએ છે તો પેલો માણસ જ હતો. એણે અભિવાદન કરીને કહ્યું કે બીજા દિવસથી એ કામ પર નહીં આવી શકે, કારણ કે એ ગ્રેજ્યુએટ થઈ ગયો હતો અને હવે એને બેંકની પૂરા સમયની નોકરી મળી ગઈ હતી. બીજું, એની પત્નીએ એક સુંદર બાળકને જન્મ આપ્યો હતો. એની સારસંભાળ માટે પણ હવે એને ચર્ચની માળી તરીકેની નોકરી છોડવી જ પડે તેમ હતી.

ફાધરે ખૂબ જ ખુશી સાથે એને જવાની રજા આપી. થોડીક વાતો કર્યા પછી એ માણસ જવા માટે પાછો ફર્યો. એ બહાર જાય તે પહેલાં જ ફાધરે એને બૂમ પાડી અને પૂછ્યું, ‘અરે ભલા માણસ! તે તારા બાળકનું નામ શું પાડ્યું તે પૂછતાં તો હું ભૂલી જ ગયો. શું નામ રાખ્યું છે એનું?’

‘કાર્લ!’ એટલું બોલી, આંખમાં તગતગી ઊંઠેલાં આંસુને ફાધર જોઈ ન જાય એટલી ઝડપે એ જતો રહ્યો!!

સ્વામી શિવાનંદજીના પ્રેરક પ્રસંગો

—ડૉ.દેવકી કુટ્ટી

એ દિવસોમાં આશ્રમ મોટો ન હતો. માત્ર ૫૦-૬૦ લોકો અહીં રહેતા. છતાં ગુરુદેવ સૌ કોઈને આશ્રમમાં આશરો આપતા. એમની એક ખાસિયત હતી કે સમાજમાંથી ફેંકાઈ ગયેલા, ભાગી આવેલા, નિષ્ફળ, રખડેલ કે ગુનેગારને પણ પ્રેમથી આવકારતા. હું પહેલી વાર આશ્રમમાં આવી ત્યારે મને ખૂબ નવાઈ લાગી કે આ તો કેવા પ્રકારનો આશ્રમ છે! સામાન્ય રીતે આપણી છાપ એવી હોય છે કે આશ્રમવાસી એટલે મહાન તપસ્વી, સંન્યાસીઓ અને આદર્શ વ્યક્તિઓ, આશ્રમમાં જે કાંઈ હોય તે સારું જ હોય. પરંતુ મેં તો અહીં ગુનેગારો અને રખડેલાને તેમજ જિંદગીમાં ક્યારે પણ સારું કામ કર્યું ન હોય, વગેરે બધા પ્રકારના લોકોને જોયા.

ગુરુદેવ પાસેથી અમે કેવી રીતે શીખતા તે સમજાવવા થોડા કિસ્સાઓ કહીશ. એકવાર જેલમાંથી નાસી છૂટેલો કેદી આવ્યો. અને તેને પણ આશ્રમમાં રહેવા-જમવાની રજા આપી. એ સમયે આશ્રમમાં રિસેપ્શન ઓફિસ જેવું કાંઈ ન હતું. અને આગંતુકની પૂછપરછ કરવામાં આવતી નહીં. થોડા દિવસ પછી એક આશ્રમવાસીએ ગુરુદેવ પાસે આવીને કહ્યું, ‘ગુરુદેવ! આ માણસ ખરાબ છે, ગુનેગાર છે. જેલમાંથી ભાગીને આવ્યો છે. તેને આપણે આશ્રમમાં રાખવો જોઈએ નહીં.’ ગુરુદેવે હસીને કહ્યું, ‘તેને રહેવા દો, રહેવા દો.’

તે સમયે હું યુવાન હતી. એક ગુનેગારને આશ્રમમાં કેવી રીતે પનાહ બક્ષી શકાય! હું આવા ભાવ સાથે ગુરુદેવ સામે વિસ્મયથી જોઈ રહી. ગુરુદેવ સામે કોઈ દલીલ કરતું નહીં. એટલે હું કાંઈપણ બોલી ન હતી. ગુરુદેવ મારી તરફ વળ્યા અને મને પૂછ્યું, ‘ઓ જી! હોસ્પિટલમાં તમે કેવા દર્દીઓને વિશેષ સારવાર આપો છો?’

હું ડોક્ટર હતી, છતાં મને સમજાયું નહીં. એટલે મેં કહ્યું, “અલબત્ત, ગંભીર સ્થિતિમાં હોય તેવા દર્દીઓને.”

ગુરુદેવે પૂછ્યું, ‘રાતભર જાગીને પણ?’

‘હા, ગુરુદેવ! આવશ્યક હોય તો આખી રાત સારવાર આપતા રહીએ છીએ. ઓકસીજન આપીએ છીએ, ગ્લુકોસના બાટલા ચઢાવીએ છીએ.’

“બધા આમ જ કરે છે. હું પણ આમ જ કરું છું. તમારા દર્દી શારીરિક રોગી છે, મારા ભવરોગી. અને હું તમારી જેમ વધારે ખરાબ કેસમાં આવી જ કાળજી લઉં છું. હું તેમને ચાલ્યા જવાનું કેવી રીતે કહી શકું? આ આશ્રમ કેવળ આશ્રમ નથી, પરંતુ રોગીઓ માટેની હોસ્પિટલ પણ છે. કોઈ રોગીને શારીરિક બિમારી હોય તો કોઈને માનિસક, તો કોઈ વળી સંજોગોનો શિકાર બની રોગી બન્યો હોય. એટલે આવા રોગીને આશ્રમમાં દાખલ કરી તેમની હું દેખભાળ કરીશ. આમાં બે ફાયદા છે. પહેલું, આવો રોગી આશ્રમમાં રહેશે ત્યાં સુધી દુનિયામાં એક ખરાબ માણસ ઓછો થશે. બીજું, જ્યાં સુધી તે અહીં રહેશે તેને સુધરવાની તક રહેશે.”

માનવ માત્ર માટે તેમના સર્વોચ્ચ આશાવાદનું અહીં દર્શન થાય છે. કોઈ માણસ ગુનાવૃત્તિ માનસ ધરાવે છે એટલે તે કાયમ તેવો જ રહેશે, એવું ગુરુદેવ કદાપિ માનતા નહીં. તેમનો દૃઢ વિશ્વાસ હતો કે ખરાબમાં ખરાબ માણસને સુધરવાની પૂરતી તક આપવામાં આવે તો તે પણ ચોક્કસ સારો માણસ બનશે. એમ કહેવાય છે, ‘જેટલો મોટો ગુનેગાર, તેટલો મોટો સંત.’ જાણે કે આ બે પરસ્પર વિરોધી વૃત્તિ એક જ સિક્કાની બે બાજુ હોય! એક મહાત્મા અને ગુનેગાર વચ્ચે તફાવત એટલો જ છે કે એક સુધરી ગયો છે અને બીજો સુધરવાનો બાકી છે. અને આથી કોઈ વ્યક્તિ ખરાબ હોવાને કારણે ગુરુદેવ તેને છોડી દેતા નહીં.

તેઓ તો કહેતા કે, જો તમે ખરાબ વ્યક્તિ હો તો અત્યંત ખરાબ થાવ. કારણ તમે હવે વધારે ખરાબ થઈ શકશો નહીં. આ તમારા જીવનનો મોડ છે, તમારા જીવનની દિશા તદ્દન વિરુદ્ધ દિશાની થઈ શકશે. અત્યંત ખરાબ થવા માટે જે અખૂટ શક્તિ વાપરી હતી તે હવે સારા માણસ થવામાં વાપરવામાં આવશે. અને જે લોકો પોતાની જાતને નિષ્પાપ અને સારા માને છે, તેનાથી પણ તે આગળ નીકળી શકશે.

ગુરુદેવના વિરલ વ્યક્તિત્વને દર્શાવતું બીજું દૃષ્ટાંત જોઈએ : હું કોલેજનાં વેકેશન દરમિયાન આશ્રમ આવી હતી. એક મોટી ઉંમરનાં સુરદાસ પણ આશ્રમમાં આવ્યા હતા. તે ખરેખર અંધ હતા કે નહીં તે હું જાણતી નથી, પણ એટલું કહી શકું કે તેમનું ગાયન સરસ હતું. કોઈ વ્યક્તિનું એકાદ સારું પાસું હોય એટલે ગુરુદેવ તેને આશ્રમમાં લઈ લેતા. આમ આ સુરદાસ

આશ્રમમાં રહેતા અને રોજ રાત્રિ—સત્સંગમાં સરસ ભજન ગાતા. ૪—૫ દિવસ રહ્યા પછી તેમણે ગુરુદેવને કહ્યું કે, આ હાર્મોનિયમ બરાબર નથી, એક સારું હાર્મોનિયમ હોય તો મને વધારે ફાવે. તે સમયે ઋષિકેશ સાવ નાનું ગામ હતું, અને અહીં કશું મળતું નહીં. એટલે ગુરુદેવે તેમને પૂછ્યું, ‘સારું હાર્મોનિયમ ક્યાં મળશે?’ સુરદાસે જણાવ્યું, ‘લખનૌમાં.’ આ સુરદાસને આશ્રમમાં આવ્યાને ૪—૫ દિવસ જ થયા હતા, અને લખનૌ તો અહીંથી કેટલું દૂર! તો પણ ગુરુદેવે કોઈને બોલાવીને કહ્યું, ‘કાલે જ લખનૌ જાવ. અને આ ભાઈ તમને કહે તેવું હાર્મોનિયમ લઈને આવો.’

આ સેવક લખનૌ ગયા અને ૩—૪ દિવસમાં જ નવું હાર્મોનિયમ લઈને આશ્રમ પાછા આવ્યા. હવે નવા હાર્મોનિયમ સાથે સુંદર ભજનોની લહાણી થવા લાગી. પરંતુ પાંચમે દિવસે સુરદાસ હાર્મોનિયમ લઈ પલાયન થઈ ગયા. ગુરુદેવે હસીને તેમની રમૂજવૃત્તિમાં કહ્યું, ‘અરે, તબલાં સિવાય તેમને ગાવામાં મુશ્કેલી પડશે. તેમણે હાર્મોનિયમની સાથે તબલાં પણ લઈ જવા જોઈતાં હતાં.’ આ કિસ્સા અંગે અમારામાંથી મોટાભાગનાને ગુસ્સો આવ્યો હતો, મારું તો લોહી ઉકળી ઊઠ્યું હતું અને વિચારતી હતી, ‘ગુરુદેવે તેમની સાથે કેટલો સારો વ્યવહાર રાખ્યો હતો! છતાં આ બેવકૂફ નવું હાર્મોનિયમ લઈ ભાગી ગયો!’ પરંતુ ગુરુદેવની સ્થિતિ જુઓ. તેમને કોઈ જાતની ફિકર ન હતી. અને તેમનો અભિગમ તો જુઓ, કહે છે ‘માત્ર હાર્મોનિયમ જ નહીં પરંતુ તબલાં પણ લઈ જવા જોઈતાં હતાં કે

જેથી તે પોતાનું ગુજરાન સારી રીતે ચલાવી શકે!’ આપણે પણ આપણાં જીવનમાં આવો અભિગમ કેળવવો જોઈએ. આ આપણી શક્તિની ઉપરવટ છે, છતાં પ્રયત્નપૂર્વક આપણાં જીવનને આ રીતે ઘડવું જોઈએ.

ગુરુદેવનો દષ્ટિકોણ સમજાવવા એક બીજું દષ્ટાંત આપું છું. ૧૯૫૬ ના અરસાની આ વાત છે હું લખનૌમાં એક યુવાન ડોક્ટર તરીકે રહેતી હતી. તે સમયે ઋષિકેશમાં ટેલિફોનની સગવડ ન હતી. એટલે ગુરુદેવે મને પત્ર લખી જણાવ્યું : ‘હું એક આશ્રમવાસી સાથે તમારા માટે એક દર્દીને મોકલું છું. કૃપા કરીને તેને રાખજો, અને તેને સાજાસારા કરી દેજો.’ બસ આટલું જ! આ દર્દી કોણ છે, તેને શાની બીમારી છે એ અંગે મને કાંઈ જ માહિતી મળી ન હતી. પછી તે દર્દી આવી પહોંચી. તે કોઈ કોલેજમાં ભણતી યુવાન છોકરી હતી. તેનાથી કોઈ ભૂલ થઈ ગઈ હશે, અને તેથી ભારે પગે હતી. એ જમાનામાં આવી સ્થિતિ કુટુંબીજનો કે સમાજ માટે સ્વીકાર્ય ન હતી. એટલે આત્મહત્યાના ઈરાદાથી તે ગંગાકાંઠે ગઈ. એક માણસે તેને જોઈ એટલે આત્મહત્યા કરતાં રોકી અને આશ્રમની હોસ્પિટલમાં લઈ આવ્યો. આ તો કલંકિની છે, તેને આશ્રમમાં રાખી ન શકાય એવો મત બધા જ આશ્રમવાસીઓનો હતો. એટલે તેને ગુરુદેવ પાસે લઈ આવ્યા. પરંતુ ગુરુદેવ પર આ બાબતની કોઈ જ અસર થઈ નહીં. તેમણે માત્ર આટલું જ કહ્યું, ‘તેને આશ્રમમાં રાખો.’ પછી તરત મને પત્ર લખ્યો. આ છોકરી કોણ છે? ક્યાંથી આવી છે? વગેરે બાબત કોઈએ તેની પૂછપરછ કરી ન

હતી, કોઈની પાસે કાંઈ માહિતી ન હતી.

છોકરી સારું ભણેલી અને સારા કુળની જણાતી હતી. પરંતુ હું મારાં માતા—પિતા સાથે રહેતી હતી અને તેઓ જુનવાણી વિચારનાં હતાં. મારી માએ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં મનાઈ ફરમાવતાં કહ્યું, ‘આ ઘરમાં તેને રાખી શકાશે નહીં. ગુરુદેવ તો સંન્યાસી છે, તે દુનિયાદારી વિષે શું જાણે? પરંતુ હું સમાજમાં રહું છું. હું તેને મારા ઘરમાં રાખીશ નહીં.’ આમ હું તો બરાબર ફસાઈ ગઈ. ગુરુદેવે તેને મોકલી છે એટલે રાખવી પડશે; પણ રાખવી ક્યાં? તેને સાતેક મહિનાનો ગર્ભ હશે. મારે તેને ત્રણેક મહિના તો રાખવી પડશે. હું તેને ક્યાં રાખી શકીશ? પેલા સ્વામીજી તો છોકરીને મને સોંપીને ચાલ્યા ગયા. હું ગૂંચવણમાં પડી ગઈ.

છોકરીને ખૂબ જ અશક્તિ છે એમ જણાવી મેં તેને હોસ્પિટલમાં દાખલ કરાવી. અને આમ ને આમ ત્રણ મહિના હોસ્પિટલમાં જ રાખી. તેણે એક સુંદર દીકરીને જન્મ આપ્યો. ગુરુદેવની સૂચના પ્રમાણે પ્રસૂતિ પછી તરત મેં તેમને જાણ કરી દીધી. આશ્રમમાંથી કોઈ આવ્યું અને નાની બાળકીની સાથે કુંવારી માતાને આશ્રમમાં લઈ ગયા! આવી પરિસ્થિતિની કલ્પના પણ કરી શકો છો? માબાપ પણ જેને આશરો ન આપે, તેને આશ્રમમાં આશરો આપવામાં આવે! કેવળ ગુરુદેવ જ આવું કરી શકે.

ગુરુદેવના શિષ્યોમાં એક આંધ્રપ્રદેશનું નિઃસંતાન દંપતી હતું. તેમણે કોઈ માણસને મોકલી આ પતિ—પત્નીને બોલાવ્યાં હતાં. ગુરુદેવ કુટીરની સામે ગંગાજીના તટ પર એક હવન

કરવામાં આવ્યો અને પછી આ બાળકીને વિધિવત દત્તક આપવામાં આવી. ગુરુદેવે પેલી યુવતીને કહ્યું, ‘જો દીકરી, હવે તું ચિંતામુક્ત છે. હવે પાછી કોલેજમાં જોડાઈ ભણવાનું પૂરું કરજે.’ અને આમ તેને પાછી મોકલી દીધી. તમે માનશો? તેનાં માબાપ કે તેની કોલેજમાં કોઈપણ આ પ્રકરણ વિષે કાંઈ જ જાણતાં ન હતાં. કોલેજમાં સૌને એમ કે તે ઘરે ગઈ છે અને ઘરના લોકોએ માન્યું કે તે કોલેજમાં જ છે. અને આ બધું એક સંન્યાસી મહાત્માની દરમિયાનગીરીથી થયું! ગુરુદેવ સિવાય બીજો કોઈ સંન્યાસી આવું કરી શકત નહીં. હું આમ કહું છું કારણ કે હું જાણું છું કે આ કિસ્સાની વાત બહાર બીજા આશ્રમોમાં પણ ફેલાઈ ગઈ હતી અને તેમનો કેવો તીવ્ર રોષ હતો! પરંતુ તેની કોઈ ફિકર ગુરુદેવને ન હતી. તેમણે કહ્યું, ‘ભલે લોકો વાતો કરે. લોકો ક્યાં સુધી ખરાબ વાત કર્યા કરશે? થોડા સમય પછી બધા શાંત થઈ જશે.’ આવી ટીકાઓની ગુરુદેવ પર કાંઈ જ અસર થતી નહીં.

❀ સંદીપ વેલ્ડીંગ વર્ક્સ ❀

ગ્રીલ, દરવાજા, તેમ જ મેઈન ગેટના સ્પેશ્યાલીસ્ટ

તેમ જ

દરેક જાતનું રીપેરીંગ કામ કરનાર.

મોદી બંગલા, ઉમરા જકાત નાકા પાસે, સુરત-૩૯૫૦૦૭

મારી માના દેહાંત અને પુનર્જન્મની વાત

પૂ. શ્રી મોટા

એક સાહેબે મને પૂછેલું, ‘અનુભવી પુરુષના સંપર્કમાં આવેલાનો નવો જન્મ જલદી થાય છે, એ વાત ખરી છે?’ મેં એમને કહ્યું, ‘વાતનું પાછું તમે પ્રૂફ—સાબિતી માગશો!’ એટલે કહે કે ના, સાબિતી નહિ માગું તમે મને કહેશો એમાં મને શ્રદ્ધા છે.

મેં કહ્યું કે અનુભવી લોકોના બહુ નિકટના પરિચયમાં—સંબંધમાં રહે તો જન્મ વહેલો થાય એ વાત ચોક્કસ. નહિતર તો ટ્રાન્ઝિશન પિરિયડ (વચગાળાનો સમય) બહુ લાંબો હોય છે.’

જ્યારે આશ્રમો કાઢવાની પ્રવૃત્તિ મેં શરૂ કરી ત્યારે મારી મા કહે કે, ‘અલ્યા યૂનિયા, આ ચકલાંને યણ નાખવા તો છે નહિ અને પાછો આશ્રમ ચલાવવો છે?’ મેં તેને પૂછેલું કે, ‘બોલ, તારે દર મહિને કેટલા રૂપિયા જોઈએ?’ તો બિચારીએ માગી માગીને પાંચ રૂપિયા માગેલા. ગરીબ માણસ કેટલું માગે? બીજી વાત એ માંદી પડે તો એની સેવામાં મારે હાજર રહેવું. માની સેવા કરવી એ તો મારો ધર્મ છે એટલે મેં એને વચન આપેલું કે એવે વખતે હું જરૂર હાજર રહીશ.

મારા ભાઈનો મારા પર તાર આવ્યો કે બા માંદી છે. એટલે મને મારું વચન યાદ આવ્યું. હવે તે વખતે હું બનારસમાં બંગલો ભાડે રાખીને નરસિંહરાવ દિવેટિયાની બે દોહિત્રીઓ સાથે તેમના અભ્યાસ નિમિત્તે સાથે રહેતો હતો. મેં એ દીકરીઓના બાપને કરાંચી તાર કર્યો તો તેમણે જવાબ કર્યો કે ગમે તે માણસને સોંપીને તું જજે.

હવે બનારસમાં મારા નિકટનું પરિચયનું કોઈ નહિ. કોને સોંપીને જઉં? મને બહુ આઘાત લાગ્યો. મને કોઈના ઉપર વિશ્વાસ આવે નહિ. હું તો ધર્મસંકટમાં મુકાઈ ગયો.

પછી હું તો એક ઓરડીમાં પુરાઈ ગયો. ભગવાનની પ્રાર્થના કર્યા કરું. ખાધાપીધા વિના પ્રભુને ધા નાખ્યા કરું કે મારે વચન પાળવું છે પણ હું જઈ શકું તેમ નથી. મારી લાજ રાખો. છેલ્લે સમયે મારી બાએ મારા ભાઈને કહ્યું કે જો યૂનિયો આવ્યો. મારા પગ દબાવે છે, તું જો. આ પ્રકારનો પત્ર માના દેહાંત બાદ ભાઈનો મારા ઉપર આવ્યો. મેં ભગવાનનો ગદ્ગદ્ ભાવે આભાર માન્યો. હું બનારસમાં હતો પણ મારું શરીર મારા વચનના પાલન માટે મારી મા પાસે હાજર થયું હતું. ભગવાને મારી લાજ રાખી. ઓરડીમાં પુરાઈ ગયાના ત્રીજે દિવસે મારી માના દેહાંતની જાણ મને ટેલિપથીથી થઈ હતી. ભાઈનો પત્ર તે પછી આવેલો.

માના દેહાંત બાદ એનો જન્મ ક્યાં થયો એમ મને પ્રશ્ન થયો. જેમ ટેલિવિઝનમાં દેખાય તેમ જીવ ક્યે ક્યે ઠેકાણેથી ક્યાં ક્યાં જાય અને જન્મ ક્યાં થયો તે પણ મને બરાબર બધું ધ્યાનાવસ્થામાં દેખાયું. તેની વિગતો મેં લખી લીધી. તેનો જન્મ બનારસમાં થયો હતો.

પછી એ ઘર શોધતો શોધતો હું ત્યાં પહોંચી ગયો. અજાણ્યા ઠેકાણે ક્યાંય સુધી એ ઘરના ઓટલા ઉપર બેસી રહ્યો. કોઈનું ધ્યાન ખેંચવા માટે ભજન ગાવા લાગ્યો. લગભગ પોણા કલાક પછી કોઈનું ધ્યાન ગયું. તેણે હિંદીમાં મને પૂછ્યું, ‘તમે કેમ બેઠા છો? કોનું કામ છે?’ મેં કહ્યું કે ઘરના મુખ્ય માણસને બોલાવો તો વાત કરું.’ પછી મુખ્ય માણસને વાત કરી કે તમારે ત્યાં એક

દીકરી આવી છે. તેનાં દર્શન કરવાં આવ્યો છું. બધી પૂરી વિગત તો કહેવાય નહિ, એટલે એમ કહ્યું કે મને સ્વપ્ન આવ્યું હતું રાત્રે. તે દીકરી મોટી શક્તિવાળી છે મારા ગુરુમહારાજે મને હુકમ કર્યો છે કે 'તેનાં દર્શન કરી આવો એટલે હું આવ્યો છું. હું બનારસ યુનિવર્સિટીમાં અમુક ઠેકાણે બંગલો છે ત્યાં રહું છું. એ દીકરી મારા હાથમાં આપો તો હું દર્શન કરીને ચાલ્યો જઈશ. એક મિનિટ આપો.' પેલા ભાઈએ શ્રદ્ધાથી એ દીકરી મને આપી. તેનાં દર્શન કરી હું મારા ઠેકાણે પાછો પહોંચી ગયો.

તે પેલા પ્રશ્ન પૂછનાર ભાઈને મેં આ પ્રમાણે બધી વાત કરી. આ એક કાયદો છે. દેહાંત પછીના જન્મની વચ્ચેનો ટ્રાન્ઝિશન પિરિયડ—વચગાળાનો સમય ઘણો બધો લાંબો હોય છે. એક કાયદો છે કે આપણો જીવ શરીર છોડી જાય ત્યારે જે પ્લેસ ઓફ એટેચમેન્ટ—આસક્તિવાળું સ્થાન હોય ત્યાં એ રહ્યા કરે છે. તેર દિવસ સુધી તો એ સ્થળના તથા આપણા પરિચયો સાથે રહે છે. એ અનુભવની વાત છે. પ્રયોગાત્મક છે. તેર દિવસ પછી એ પિંડ વહેરે છે. એવી ક્રિયા આવે છે. વિધિ કરવાની હોય છે. તે પિંડ વહેરે ત્યાર પછી સંબંધ ઓછો થતો જાય. એમ ઓછો થતો થતો વર્ષ સુધી કેટલાકને તો આ પૃથ્વી સાથેનો સંબંધ રહે. વર્ષ પછી સમૂળગો ભુસાઈ જાય, પણ વર્ષ સુધી તો રહે, રહે ને રહે જ. જીવદશાવાળાનો સંબંધ પછી ભુસાઈ જાય. ત્યારે એ વચગાળાનો સમય પણ આવા લોકોના સંબંધને લીધે ઘટી જતો રહે અને એટલું જ નહિ, એના બીજા જન્મમાં એની ઊર્ધ્વગતિ થાય છે. પેલા જન્મમાં તો ના થાય, કારણ કે એને મળેલા જુદા જુદા સંસ્કારોનું એટલું પ્રબળપણું જાગેલું હોતું નથી, એ નવા સંસ્કાર બીજા જન્મમાં જાગે છે. આ બે ફાયદા એને મેં કહ્યા.

મા ભક્ત શ્રી નાથાભાઈ જોષીનો સ્નેહીને પત્ર

કાન્તિભાઈ જોષી

હમણાં મારે તા. ૧૫ મી ઓગસ્ટના પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીના જન્મદિન નિમિત્તેના કાર્યક્રમમાં અંબાજી થઈને રાજકોટ જવાનું થયું. આમ તો દર વર્ષે રાજકોટ જાઉં ત્યારે જૂના સરકારી નોકરી દરમ્યાનના સાથી શ્રી ઈન્દુભાઈ જોષીને એકવાર જરૂરથી મળવા જાઉં. તે પ્રમાણે આ વર્ષે ગયો તો તા. ૨૦-૮-૧૪ ના રોજ તેઓના નાના ભાઈ શ્રી કાન્તિભાઈ જોષી ત્યાં ઉપસ્થિત હતા. તેઓની ઉંમર પણ ૮૦ ઉપરની છે. તેઓ ગોંડલના શ્રી નાથાભાઈ જોષીના—મા જગદંબાના ઉપાસકના અંગત સ્નેહી ને અનુયાયી, શ્રી નાથાભાઈની આધ્યાત્મિક અવસ્થા ઘણી સારી ને ઊંચી. કિન્તુ તેઓ હંમેશ પ્રસિદ્ધિથી દૂર રહ્યા એટલે તેઓના પરિચયમાં આવનારા ઘણા ઓછા અને સાચી રીતે સમજનારા તો એથીય ઓછા.

તેઓને થોડી પણ પ્રસિદ્ધિ મળી હોય તો લેખક, કવિ અને આધ્યાત્મિક શ્રી મકરન્દભાઈ દવેના પુસ્તક—યોગી હરનાથના સાન્નિધ્યમાંથી. આ પુસ્તક અમે વર્ષો પહેલા વાંચેલું અને માનેલું કે યોગી હરનાથ તેમના કોઈ ગુરુ હશે, વર્ષો પછી શ્રી ઈન્દુભાઈ જોષી પાસેથી જાણવા મળેલું કે આ યોગી હરનાથ બીજા કોઈ નહિ પણ ગોંડલના શ્રી નાથાભાઈ જોષી છે. ત્યારે અમને તે મહાપુરુષની આધ્યાત્મિક ઉચ્ચતાનો ખ્યાલ આવ્યો.

તે પછી તો બે ત્રણવાર એમના દર્શનનો લાભ અમને મળ્યો. અધ્યાત્મ માસિકના ચાલક તરીકે પણ તેમનો અમારા પ્રત્યેનો ભાવ વિશેષ જોવા મળ્યો. ખાસ કરી પૂ. ગુરુદેવ શ્રી યોગેશ્વરજીની આધ્યાત્મિક સાધનાની અનુભૂતિઓએ તેમને પ્રભાવિત કરેલા.

પચ્ચીસ વર્ષ પહેલાની તેમની પ્રથમ મુલાકાતના અન્તે વિદ્યા આપતાં તેઓએ કહેલું કે નારાયણભાઈ આપણી આ મુલાકાત વિષે અધ્યાત્મમાં કશું જ ના લખતા, નહિતો કુતૂહલવશ પણ તે વાંચીને અહીં લોકો આવી અમારી શાંતિનો ભંગ કરશે અને અમને કેટલું સમજશે તે તો મા ભગવતી જાણે.

એટલે આ વખતે શ્રી કાન્તિભાઈ જોષી-જેઓ શ્રી નાથાભાઈના ખૂબ અંગત સ્નેહી ને ભક્ત. તેમના તરફથી માર્ચ, ૧૪ માં ‘સંનિધિ’ નામનું પુસ્તક પ્રસિધ્ધ કરવામાં આવ્યું, તે અમને ભેટ આપ્યું તે વાંચી ગયા. તો લાગ્યું કે તેમાં તેમના પ્રત્યેનો શ્રી નાથાભાઈનો વર્ષોથી કેવો આત્મીય ભાવ જેને પરિણામે શ્રી કાન્તિભાઈની યુવાનીના પ્રારંભમાં લાંબી માંદગીના સમય દરમ્યાન મનની સ્થિતિ કેવી રાખવી તે શીખ પત્ર પ્રસાદીરૂપે આપેલી તે વાંચતાં આનંદ થયો એટલે ગમતાનો કરીએ ગુલાલ એ ન્યાયે અધ્યાત્મના વાંચકોને પણ તે પ્રસાદીરૂપે વાંચવા મળે તો ગમશે ને જીવનમાં આચરણમાં મૂકવાનો પ્રસંગ આવશે તો જરૂરથી લાભ થશે. એટલે તેઓનો તે પત્ર અહીં રજૂ કર્યો છે.

—તંત્રી

ભાઈ શ્રી કાન્તિભાઈ,

મને ખ્યાલ છે ત્યાં સુધી તમને હજુ સુધી સીધો પત્ર લખેલ નથી. આજે પણ અચાનક મારા અંતરમાં એક વિચિત્ર ઉમળકો આવ્યો, એને પ્રેરણા પણ કહું તો ચાલે, અને આ પત્ર લખવા બેસી ગયો છું. અત્યારે મને અઢી ડીગ્રી તાવ છે, શરદી છે અને બીજાં નાનાં લક્ષણો તો ઘણાં છે. પરંતુ એ ગણતરી બિનજરૂરી છે.

તમારી મનોવ્યથા, શારીરિક પરાધીનતા અને બીજાં શ્રદ્ધા અને અશ્રદ્ધા વચ્ચે ઝોલાં ખાતાં આંતરમંથનો હું જાણું છું અને કદાચ એટલા માટે જ આમ અચાનક લખવાનું સૂઝી આવ્યું હોય. ભાઈ! ભગવાનનું રાજ્ય અને એના નિયમો માનવીઓનાં અહંભવી ક્ષુદ્ર વિધાનો અને વ્યવસ્થા કરતાં તદ્દન નોખાં જ હોય છે. આમાં આપણે એટલે કે બધા ભાઈઓએ ઝૂકાવ્યું છે. અને કદાચ આખું જીવન વેડફાઈ જાય તો પણ પસ્તાવાનું કારણ નથી. આવાં અનેક જીવન દુન્યવી લાલસાઓનાં ફાંસલામાં ફસાઈને ભયંકર રીતે વેડફ્યાં છે તો પછી આ તો એક પરમ રમણીય અને ઉદાત્ત આદર્શ માટે સહન કરવાનું છે. એમાં તો આનંદ, સમર્પણની તત્પરતા અને ધ્યેય અર્થની તાલાવેલી જરૂરની છે. બીજું આપણે જગદંબા પાસે યાયક તરીકે નથી જવાનું. આપણું કંઈક કરી આપે એ માટે પણ નથી જવાનું. આપણા અંતરને વાળીચોળીને સાફ કરવાનું છે. કોઈપણ જાતની માંગથી એને મલીન કરવાનું નથી. એની ઈચ્છા પ્રમાણે બધું થવા દો.—એના હાથમાં આપણે સલામત છીએ. દુનિયા કદાચ એ ન સ્વીકારે પરંતુ આપણે એને એટલું પૂછી

શકીએ કે તમારી ધ્યેય સલામતિ કે જીવન સલામતિ કે આદર્શ સિદ્ધિ સંપૂર્ણ છે? તમે આવી રીતે વિચિત્ર વલખાં મારો છો એ જ બતાવે છે કે તમારી નૌકાને કોઈ કુલકિનારો નથી. વ્યક્તિગત પુરુષાર્થની વાતો કરનારાઓ કેવા વિચિત્ર રીતે એની જ ઈચ્છાઓ અને તૃષ્ણાઓમાં ફસાએલા છે? ખરી રીતે તો એઓએ જ જીવનધ્યેય અસ્પષ્ટ હોવાથી પોતાનું માનવજીવન વેડફી નાખ્યું છે.

પ્રભુનું ખૂબ નામ લેવું અને આવેલ પરિસ્થિતિને સહર્ષ વધાવી લેવી. તમારે એટલું ચોક્કસ માનવું કે હું કાંઈક અનુભવ વિના મારું આખું જીવન આ રીતે વેડફું તો નહિ જ. જો કે એ વેડફાતું જ નથી. બીજું, મારી વ્યક્તિગત અનુભૂતિમાં પણ શા માટે શ્રદ્ધા રાખવી? પ્રભુ તો છે જ. રામકૃષ્ણ, ગૌરાંગ, જ્ઞાનેશ્વરને મળેલ છે. એઓએ ધન્ય જીવન જીવી બતાવ્યું માટે આપણે પણ એવી રીતે પ્રભુની સાધના કરવાની છે, કોઈ વ્યક્તિગત પૂજા નહીં. બાકી આનંદ. હું થોડા દિવસ બહારગામ જવાનો છું. વળી પાછો આવી જઈશ.

—નાથલાલા

મન આપણો બહુ સારો મિત્ર છે, જ્યારે આપણે તેને કન્ટ્રોલ કરીએ, પરંતુ તે મન આપણો મોટો દુશ્મન બની જાય છે જ્યારે તે આપણને કન્ટ્રોલ કરે છે.

જો દરેક વ્યક્તિ તમારાથી ખુશ હોય તો તમે તમારા જીવનમાં જરૂર અનેક સમજૂતીઓ કરી હશે. બધાને તો ભગવાન પણ ખુશ નથી કરી શકતા.

દૃષ્ટિનો દોષ

યોગેશ્વરજી

મુંબઈના મોટા મકાનમાં એક મહાપુરુષનો મુકામ હતો. તેમની કીર્તિ સાંભળીને કેટલાય માણસો તેમના દર્શને આવતા હતા. મુંબઈના મોટા મકાનમાં એક મહાત્મા પુરુષનો ઉતારો હતો.

નવાઈની વાત એ હતી કે તેમની પાસે પુરુષો જ જઈ શકતા.

એકવાર એક ભાવિક ભક્તે તેમના મકાનમાં પ્રવેશ કર્યો. તેમની સાથે તેમની નાની કન્યા પણ હતી. તેણે કુમારનો વેશ પહેર્યો હતો. મહાત્મા પુરુષને જ્યારે તેની જાતની ખબર પડી ત્યારે તે ગુસ્સે થઈ ગયા ને કહેવા માંડ્યા કે : ‘મારા નિયમનો આજે ભંગ થયો કેમ કે હું સ્ત્રીનું મુખ જોતો નથી.’

તે સાંભળીને પેલી આઠ વરસની કન્યા પણ નવાઈ પામી. તેણે કહેવા માંડ્યું : મહારાજ, માફ કરજો, પણ મારે કહેવું પડે છે, શું તમે તમારી માનું મુખ નથી જોયું? તેનું દર્શન સ્ત્રીમાત્રના મુખમાં કેમ નથી કરતા? સ્ત્રીને ના જોઈને તો તમે કુદરતની એક મહાન કવિતાથી વંચિત રહો છો. ભેદભાવની દૃષ્ટિનો ત્યાગ કરો તો સ્ત્રીને જોવામાં અપરાધ હોય એમ મને તો નથી લાગતું.’

ને એ સાધારણ દેખાતી કન્યાના શબ્દોએ વૃદ્ધ મહાત્માના દિલનાં બંધ બારણાંને ઊઘાડી નાખ્યાં. તેમને એટલી મોટી ઉંમરે પણ જાણે બાળપણ મળી ગયું.

ધ્યાન એટલે શું?

મુકુંદ મહેતા

ધ્યાન એટલે મનથી થતી એક પ્રકારની ક્રિયા. આપણે કોઈ મશીનથી કામ કરવું હોય તો તેને તપાસવું પડે. એની કાર્ય પદ્ધતિ સમજવી પડે પછી એ મશીનનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો તે જાણી શકાય. આ જ રીતે ધ્યાન એટલે આપણાં મન રૂપી મશીનને બધી જ રીતે જાણવાની તપાસવાની એક રીત. મનને ટ્રેઈન કરવાનો રસ્તો એટલે ધ્યાન. સમાજના મોટા ભાગના લોકોએ પોતાના મનને નકારાત્મક (નેગેટીવ) વિચારો કરવાની છુટ આપી દીધી છે. તોફાને ચઢેલો હાથી જેમ સામે જે આવે તેને નુકસાન કરે અને નાશ કરે તે રીતે આપણે બધા જ લોકો મનને સ્વચ્છંદ રીતે વિહરવા દઈએ છીએ અને તેને ટ્રેઈનિંગ આપવાનો વિચાર પણ નથી કરતા. એક દિવસમાં ૨૪ કલાકમાં માનવમનમાં ૬૦ હજાર જેટલા વિચારો આવે છે. જેમાંથી ૮૦ થી ૮૫ ટકા વિચારો કામના હોતા નથી એટલે માનસિક સંતુલન માટે તે જોખમી સાબિત થઈ શકે છે. જોકે, મનની બધી જ નકારાત્મક બાબતો ધ્યાનથી અંકુશમાં આવી શકે છે. અહીં મનરૂપી મશીનને ધ્યાનથી કેવી રીતે ટ્રેઈનિંગ આપવી તેની વાત કરીએ.

પતિ અને પત્નીના સંબંધની સામાન્ય સામાજિક વ્યાખ્યા એટલી કે પતિ કહે તે પત્નીએ કરવું પડે. આપણું મન અને આપણે ઉંધી રીતે વર્તીએ છીએ. મન પતિ બની જાય છે અને

આપણે પત્નીની ભૂમિકામાં આવી જઈએ છીએ. ધ્યાન આપણને પતિ બનાવી દે છે અને મન કહ્યું કરે એવી ટેકનિક શીખવે છે એટલે મન પત્નીની ભૂમિકા ભજવે છે.

ધ્યાન (મેડિટેશન) કેવી રીતે કામ કરે છે?

ધ્યાન એટલે આરામ. શરીર પાસે આપણે ઘણું કામ કરાવીએ છીએ એટલે શરીરને આરામ આપવો જરૂરી છે. એ જ રીતે મનને પણ રોજિંદા કામ માટે તૈયાર કરવાના હેતુથી આરામની જરૂર પડે છે. આપણે સુઈ જઈએ અને ખરેખર ગાઢ નિદ્રા આવે ત્યારે મન (મગજ)ને અને શરીર એમ બન્નેને આરામ મળે એ વાત ખરી પણ જો ખરેખર ઊંઘતી વખતે ‘રીલેક્ષ’ના થયા હો તો મન ઘણી બધી જરૂરી કે બિનજરૂરી વાતોને પકડી રાખશે. દા.ત., બીજે દિવસે બહારગામ જવાનું હોય કે કોઈ અગત્યની મિટીંગ હોય કે બધી જ મનમાં ખૂંચતી વસ્તુઓ (પત્નીની કે બાળકોની તબિયત દીકરીના લગ્ન કે દીકરાનું એડમીશન આવી બધી વસ્તુઓ) ખરેખરો આરામ નહીં લેવા દે. ધ્યાન એક જ આવું બધું ના થાય તેમાં સારો અને શ્રેષ્ઠ રસ્તો છે. ધ્યાનથી ચિંતા દુર નહીં થાય પણ રીલેક્ષ થઈ જવાશે. શરીર અને મન બન્નેને આરામ મળશે.

ધ્યાન કરવાથી શું ફાયદો થશે?

સૌથી પહેલું તો ફક્ત અઠવાડિયા કે વધારેમાં વધારે મહિનામાં મન શાંત થઈ જશે. કારણ ધ્યાનની મૂળ ક્રિયા ‘શ્વાસોશ્વાસને જોવાની છે’ એટલે કે ઊંડો શ્વાસ લીધા પછી બહાર કાઢ્યો એનું સતત ધ્યાન રાખવું. આવું કરવાથી મન

નવેમ્બર : ૨૦૧૪

૫૫

સ્થિર થશે. ગમે તે પ્રકારના (સારા કે ખરાબ) વિચારો ફક્ત ૧૦ કે ૧૨ દિવસમાં આવતા બંધ થઈ જશે. દા.ત. ઘરના રૂમમાંથી કાચની બારીમાંથી ઘરની પાસે આવેલા ગાર્ડનને જુઓ છો પણ જો બારીના કાચ ગંદા હોય કે ડાઘા પડ્યા હોય તો બગીચાના છોડ કે ફુલો કે પક્ષીઓ બરોબર દેખાશે નહીં. ધ્યાન કરવાથી મન ઉપર જામી ગયેલા ખરાબ વિચારોની અસર જતી રહેશે. ધ્યાન કરવાના આ મુખ્ય ફાયદા છે.

૧. મન શાંત થઈ જશે.

૨. મનમાં ઘર કરી ગયેલા અશુભ વિચાર દૂર થશે.

૩. માનસિક તનાવ ઓછો થઈ જશે. દરેક વસ્તુ માટેનો સ્વાર્થ જતો રહેશે. આને જ મહાપુરુષો 'એન લાઈટનમેન્ટ' કહે છે. ધ્યાનનો અર્થ મન એટલું શાંત થઈ જાય કે જાણે પરમેશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કર્યો એવું લાગે.

ધ્યાન કેવી રીતે કરશો?

ઘણા લોક મેડિટેશન એટલે પદ્માસનમાં બેસી બે હાથ જોડી છાતી સરખા રાખીને આંખો બંધ કરીને બેસે છે. કેટલાક લોકો દીવો કે મીણબત્તી સળગાવી તેની સામે જોઈ રહે છે. વળી કોઈ નદીના વહેતા પાણી કે સમુદ્રના મોજા સામે જોઈને ધ્યાન ધરે છે. આવી કશી જરૂર નથી. વ્યવસ્થિત રીતે જમીન પર પલાંઠીવાળી ટટ્ટાર બેસી, કરોડરજજી સીધી રાખો માથુ સીધુ રાખો, આખુ શરીર વધારે પડતુ ટાઈટ ના રાખશો. નીચે ના બેસાતુ હોય તો ખુરશી પર બેસો. સુઈ જાઓ તે પણ ચાલે પણ એમાં ઊંઘી જવાની શક્યતા વધુ રહેલી છે. જે જગાએ ધ્યાન કરવા બેસો તે

૫૬

અધ્યાત્મ

ચોખ્ખી અને આજુબાજુ અવાજ ના હોય તેવી હોય તે ઈચ્છવા યોગ્ય ગણાય. બને ત્યાં સુધી વધારે પડતી ચોકસાઈ કરવાની જરૂર નથી. કોઈ મંદિર—મસ્જિદ—ગુરુદ્વારા કે ચર્ચમાં જઈને પણ ધ્યાન કરી શકાય. મગજને આજુબાજુ થતા બનાવો, મિત્રો કુટુંબીજનો સગાવહાલા આડોશી પાડોશીના થતા અનુભવો, દિનચર્યાની બાબત—આ બધાનું જ્ઞાન આપણી જ્ઞાનેન્દ્રીઓ જેવી કે આંખ—નાક—કાન જીભ અને ચામડી મારફતે થાય છે અને એક સાથે અનેક વસ્તુનો અનુભવ મનને થાય છે અને એને કારણે મગજમાં એક સાથે અનેક પ્રકારના સારા—નરસા વિચારો આવે છે. એટલે કે મગજમાં વાવાઝોડા માફક વિચારો શરૂ થઈ જાય છે. મનની આવી પરિસ્થિતિને કારણે તેની શરીર પર અસર થાય છે અને જો મનને આવા બધા તોફાનથી બચાવવું હોય અને શરીરથી એની કોઈ આડ અસર થવા દેવી ના હોય તો ધ્યાન કરવું પડશે. જેનાથી મન શાંત થશે. આ માટે બધી જ જ્ઞાનેન્દ્રીઓને સ્થગિત કરી દેવી પડશે. આંખો ધીરે ધીરે બંધ કરીને આજુબાજુની વસ્તુઓ જોવાની બંધ કરવી પડશે. ધ્યાન કરવાની જગા આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે બને ત્યાં સુધી આજુબાજુ કોઈપણ પ્રકારનો અવાજ ના થતો હોય તેવી રાખવાથી કાનને પણ કાંઈ સાંભળવાનું રહેશે નહીં. આજ રીતે બધી જ જ્ઞાનેન્દ્રીઓનો નિગ્રહ એટલે તેમની આજુબાજુનું જ્ઞાન મેળવવાની શક્તિ ઓછી થાય માટે ખોરાકમાં જીભને તકલીફ ન પડે તેવા ખોરાક નાકને ઉગ્રગંધથી દૂર રાખવાની ક્રિયા ખાસ કરશો.

ધ્યાન શાનું ધરશો: ગમતી કોઈપણ વસ્તુ કે પ્રિય પાત્રનો ફોટો હોય કે ગમતુ ફૂલ હોય કે ગમતી સુગંધ હોય કે ગમતુ ગીત હોય, આ રીતે આંખને—નાકને—કાનને વગેરેને ધીરે ધીરે તેમનું કામ ઓછામાં ઓછું થાય તેવું કરવું. આ બધું આપણાથી થશે એવો વિશ્વાસ રાખવો. સ્પર્શ માટે હાથમાં માળા રાખો અને તેના મણકા ફેરવો. મુળ વાત છે—મનની એકાગ્રતાની. મન ઉપર ધીરે ધીરે એટલો કંટ્રોલ લાવો કે ઈચ્છા વગર એ થોડું પણ આધુ પાછું ના થાય. મન પર કાબુ લાવતા થોડી વાર થશે પણ થોડા સમયની પ્રેક્ટીસથી બધો જ કંટ્રોલ મેળવી શકશો.

કયા પ્રકારનું ધ્યાન કરવું જોઈએ

સૌથી શ્રેષ્ઠ ધ્યાન શ્વાસને જોવાનું છે. શ્વાસ લો ત્યારે કેવી રીતે બહારની હવા અંદર જાય છે અને કેવી રીતે શ્વાસ ધીરે ધીરે બહાર નીકળે છે તે ઉપર આંખો બંધ કરીને એકાગ્રતા કરીને ઓછામાં ઓછા શરૂઆતમાં પાંચ મિનીટ આ ક્રિયા કરો. શરૂમાં તો બહારના અવાજ સંભળાશે આંખો પણ થોડી થોડી વારે ઉઘડી જશે. બહારની ઠંડી કે ગરમ હવા પણ ખુલ્લા હાથને અડશે તેનો પણ ખ્યાલ આવશે. ઘરમાં કે બહાર કોઈ ગમતી શિરાની કે ફરસાણ બનતા હશે તેની સુગંધ પણ આવશે. શરૂમાં આવું ઘણું થશે. પણ જેમ જેમ સમય જશે અને થોડી એકાગ્રતા વધશે તેમ આપણને પોતાને નવાઈ લાગશે કે આપણે આજુબાજુના વાતાવરણથી અલીપ્ત થઈ ગયા છીએ. જ્યાં તમે ક્યાં છો કેવી રીતે બેઠા છો કે કેવી રીતે સુતા છો એની ખબર જ નહીં પડે. ઋષિ મુનીઓ, જ્ઞાની સદ્ગુરુઓ અને આધ્યાત્મ જ્ઞાન

પામેલા સૌ કોઈએ જણાવ્યું છે કે આ સ્થિતિને પરમેશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કહેવાય છે. અહીં એક વધારાની વાત પણ યાદ રાખશો કે ધ્યાન (મેડીટેશન) ને બે જ પાસા છે, એકને મનની શાંત અવસ્થા જેને સમાધિ કહેવાય (ટ્રાન્કવીલીટી) અને બીજા પાસાને વિપશ્યના મનની અંદર જોવાની (ઈનસાઈટ) અને ઉત્તમ પ્રકારનું ડહાપણ (વીઝડમ) વાપરવાની ક્રિયા ગણાય. જ્યારે મન એકાગ્ર થયેલું ના હોય ત્યારે આપણી જ્ઞાનેન્દ્રીઓથી ફક્ત દુખનો અનુભવ થાય. દા.ત. કોઈનો રડવાનો અવાજ સાંભળો, કોઈને થતો મોટર અકસ્માત પ્રત્યક્ષ જુઓ. અથવા ટી.વી. પર ધરતીકંપ કે આગ કે પુરમાં પરેશાન થતા લોકોને જુઓ. ટુંકમાં ખરાબ અનુભવ થાય અને આવું બધું જોઈ સાંભળીને દુઃખી થઈ જવાય. જેની અસર મન પર થાય જે જલ્દી જાય નહીં. એક દાખલો જુઓ...હાથને કસરત કરાવવી હોય ત્યારે જુદી કસરત કરો છો. પગની કસરત કે કમરની કસરત જુદી હોય છે. કસરત ભલે જુદી જુદી હોય ધ્યેય કસરત કરીને તબીયત સુધારવાનું છે. આજ પ્રમાણે ગમે તે પ્રકારનું ધ્યાન ધરો, આશય છેવટે તો મનની એકાગ્રતા કેળવી અને મનને તદ્દન શાંત—નિસ્પૃહ—કોઈ પણ ખરાબ (કે સારા) વિચારો ના આવે એવી પરમ શાંતિની સ્થિતિ મેળવવાનું છે.

ધ્યાન શરીરની કઈ સ્થિતિમાં કરવું ઈચ્છવા યોગ્ય છે

શરીરની સ્થિતિ એવી રાખો કે જેમાં તેને કોઈએ કહેલી સ્થિતિમાં રહેવામાં મુશ્કેલી પડે. કોઈએ પચાસનમાં બેસીને કે પલાંઠીવાળીને બેસીને ધ્યાન કરવાનું કહ્યું હોય પણ શારીરિક

નવેમ્બર : ૨૦૧૪

૫૯

પરિસ્થિતિ એવી હોય કે જણાવેલી સ્થિતિ પાંચ મિનિટ પણ ના કરી શકો. કદાચ પરાણે બેસો તો પગ દુખે, કમર દુખે, માથુ પણ દુખે તો આવા ધ્યાનનો અર્થ નથી. એના કરતા આગળ જણાવ્યું તે પ્રમાણે ખુરશીમાં આરામથી ટેકો દઈને બેસીને અથવા એ પણ ના ફાવે તો પથારીમાં સુઈને પણ ધ્યાન કરી શકો છો. ધ્યાન કરવા માટે કોઈ કડક કાયદા નથી એ યાદ રાખવું. બીજી વાત, કોઈ ગ્રુપ સાથે જોડાઈને પણ ધ્યાન કરી શકો છો કે એકલા પણ કરી શકો છો. ગ્રુપમાં હશો તો સામાન્ય રીતે વચ્ચે કાંઈ યાદ આવે ને ઉભા થાઓ કે બીજુ કાંઈ કામ કરો એવું નહીં થાય. એકલા ધ્યાન ધરવામાં ધ્યાન બીજા ઉપર નહીં જાય. સમય પણ જાતે સવારે કે સાંજે કેટલો વખત એ નક્કી કરી શકો છો. ટુંકમાં તમે જે રીતનું ફાવે તે રીતે પણ નિયમિત ધ્યાન કરવાનો પ્રોગ્રામ બનાવી શકો છો.

ફોન : દુકાન : ૨૨૫૮૮૧૨ ઘર : ૨૬૬૪૦૭૮

મોબાઈલ : ૯૩૭૪૭૧૦૩૦૪

દીપક સી. મહેતા

❖ કૃષ્ણા ફિલ્મ્સ એન્ડ સ્ટુડિઓ ❖

૧, શ્યામ એપાર્ટમેન્ટ, કાકડીઆ કોમ્પ્લેક્સ પાસે,
ઘોડદોડ રોડ, સુરત-૩૯૫૦૦૧

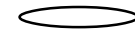
૬૦

અ ધ યા ત મ

તારા માટે જ જીવું છું

—યોગેશ્વરજી

જગતના જીવો મને ધિક્કારશે,
તો પણ મને શોક નહીં થાય;
તું મને પ્રત્યેક પરિસ્થિતિમાં ને પ્રત્યેક પ્રસંગે સત્કારવા તૈયાર રહે છે.
લોકો મને પતિત ને અધમ તથા દરિદ્ર ને દુઃખી માનીને
કદાચ મારી પાસે પણ નહીં આવે, તો પણ મને શોક નહીં થાય.
મને ખાતરી છે કે તું મને સદા માટે પુણ્યશાળી માનવાનો છે,
ને મને તારી શીતળ છાતીએ લઈને શાંતિ આપવાનો છે.
ધગધગતા તાપથી મારું રક્ષણ કરવા કોઈ તૈયાર નહીં થાય,
ને આંખનાં અનંત આંસુ દેખીને કોઈને દર્દ નહીં થાય,
તો પણ મને પરવા નથી.
તારો ભાવ ભરેલો ખોળો મારે માટે સદા ખુલ્લો રહેવાનો છે,
ને એ પણ એટલું જ સાચું છે કે
મારાં આંસુ લોતાંલોતાં તું તારો પ્રેમ પ્રકટ કરવાનો છે.
ને તેથી જ હું જીવું છું તે તારે માટે જ જીવું છું.
તારી અમીભરી અલૌકિક આંખ એ જ મારી સંજીવની છે,
ને તારો ખુલ્લો ખોળો એ જ મારું જીવનધન છે.

શ્રી રસેશ્વરી

—શ્રી યોગેશ્વરજી

‘હું તારા વિચાર સાથે તદ્દન સંમત થઉં છું. કૃષ્ણના શુભાગમન સાથે સમસ્ત વૃંદાવનનું વાતાવરણ જ ફરી ગયું છે. આપણું ભાગ્ય ઉજ્જવળ બન્યું છે.’

‘હવે તો તું ઘણો મહાન માનવ બની ગયો છે! તેં અહીંથી ગયા પછી કેટલાં બધાં અસાધારણ કાર્યો કર્યા છે?’

‘છતાં પણ હું તારા જેટલો મહાન નથી, રાધા! તારી સરખામણીમાં હું સાધારણ છું. છેક સાધારણ.’

‘કોણ કહ્યું?’

‘મેં.’

‘એ યથાર્થ નથી.’

‘મને તો યથાર્થ જ લાગે છે. તારો પ્રેમ, તારો ત્યાગ, સંયમ અને સમર્પણભાવ મહાન અને પ્રશસ્ય છે. એનો જેમ જેમ વિચાર કરું છું તેમ તેમ તારા પ્રત્યેનો મારો અનુરાગ અને આદરભાવ વધતો જ જાય છે.’

‘હું તો તારા અનુરાગની જ ભૂખી છું, આદરભાવની નહીં. આદરભાવ તો મારા દિલમાં તારે માટે છે ને હોવો જોઈએ.’

‘એવું નથી. હું પણ તારા પ્રત્યે આદરભાવ રાખી શકું છું. કેમ સુપ્રિયા?’

સુપ્રિયાએ સસ્મિત જણાવ્યું :

‘તમે બંને એકસરખાં આદરપાત્ર છો. મને તો તમારું બધું જ આદરણીય લાગે છે. તમે બંને વૃંદાવનની આ પવિત્ર ભૂમિ પર

ફરી પાછાં મળ્યાં એથી અધિક આનંદ બીજો ક્યો હોઈ શકે? તમારા પુનર્મિલનથી આ ભૂમિ કૃતાર્થ બની છે. રાધા તને નિરંતર યાદ કરે છે. એનું સમસ્ત જીવન તારા પવિત્ર પ્રેમથી રંગાઈને તારામય જ બની ગયું છે. તારો પ્રેમ એના જીવનનું મુખ્ય પ્રેરક બળ બની ગયો છે. એના વ્યક્તિત્વ સાથે વણાઈ ગયો છે. એને લીધે જ એ ટકી રહી છે એમ કહીએ તો ચાલે. પ્રેમની આવી પરમપવિત્ર પ્રતિમાનું દર્શન દુનિયાએ ભાગ્યે જ કદીક કર્યું હશે. હું એની સખી હોવાથી એના હૃદયને જાણું છું ને સમજી શકી છું પરંતુ સંપૂર્ણપણે વ્યક્ત નથી કરી શકું તેમ. રાધાને કોની ઉપમા આપું? એની સરખામણી સંસારમાં શેની સાથે કરું? રાધા રાધા છે. એક અનન્ય અને અજોડ.’

કૃષ્ણ એના શબ્દોને શાંતિથી સાંભળી રહ્યા. એના તરફ નેહનીતરતી નજરે નીરખી રહ્યા ને બોલ્યા :

‘હું પણ એમ જ માનું છું. રાધાને માટે મને માન છે. શરીરથી એનાથી દૂર રહું છું પરંતુ આત્માથી નજીક છું. આઠે પહોર એનું જ સ્મરણમનન કરું છું. મારું પ્રેરણાસ્થાન જ્ઞાન, ભક્તિ, યોગ કે વૈરાગ્ય નથી પરંતુ રાધાનો પવિત્ર પ્રેમ છે એ રહસ્યને ભાગ્યે જ કોઈ જાણતું હશે. રાધા આ અવનીની અજાયબી છે. જે ધન્ય પળે એ પૃથ્વી પર પ્રકટ થઈ હશે એ પળ પરમપાવન હશે.’

‘અને જે પળે તારું પ્રાકટ્ય થયું હશે તે પળ?’ રાધાએ પૂછ્યું ને કહ્યું; ‘તે પળ પણ કોઈ સાધારણ પળ તો નહીં જ હોય. બ્રહ્માંડના ઈતિહાસમાં એ પળ અમર બની જશે, ને વિલક્ષણ થશે. સાચું કહું તો તારું બધું જ વિલક્ષણ છે.’

‘પરંતુ વિલક્ષણતાની એ વાતોમાં આપણે સુપ્રિયાની

વિલક્ષણતાને ભૂલી ના જઈએ એ આવશ્યક છે. સુપ્રિયાનો આત્મા પણ કોઈ સાધારણ આત્મા તો નથી જ.’

સુપ્રિયા સંકોચવશ થઈને બોલી ઊઠી :

‘તું તો પાછો મારી પ્રશંસા કરવા લાગ્યો!’

‘મારી પ્રશંસા કેવળ પ્રશંસા નથી, કરવા યોગ્ય પ્રશંસા છે.’

‘તોપણ પ્રશંસા મારી ના હોય, તારી ને રાધાની જ હોય.’

‘એ તો જે જે પ્રશંસાપાત્ર હોય તે તે સૌની હોય.’

એ દિવસો રાધા તથા કૃષ્ણના જીવનના અમર દિવસો બની ગયા.

કૃષ્ણે રુકિમણીનો રાધા સાથે પરિચય કરાવ્યો ત્યારે રુકિમણી તથા રાધાના આનંદનો અંત ન રહ્યો.

રુકિમણી રાધાને ભેટીને બોલી :

‘મારા જીવનની એક મોટી ખાધ આજે પૂરી થઈ. લાંબા વખતથી તારા દર્શનની લાલસા મારા મનમાં પેદા થયેલી તે આજે સંતુષ્ટ થઈ. આજે મારું જીવનધારણ ધન્ય બન્યું.’

‘તે તો કૃષ્ણે તારો સ્વીકાર કર્યો છે માટે ધન્ય જ છે.’

‘કૃષ્ણે મારો સ્વીકાર કર્યો છે એ સાચું પરંતુ સવિશેષ સ્મરણ એ તારું જ કરે છે. એ સ્મરણ પ્રત્યેક ક્ષણે ચાલુ હોય છે. તારે માટે એમને પુષ્કળ પ્રેમ છે. એ પ્રેમથી પ્રભાવિત થઈને હું તને મળવા તો આવી જ છું પણ મારા આવવાનો એક બીજો ઉદ્દેશ પણ છે જ.’

‘કયો ઉદ્દેશ?’

‘તને મારી સાથે લઈ જવાનો—દ્વારકામાં.’

‘ત્યાં શા માટે?’

‘મારા પોતાના સંતોષ માટે. તને દ્વારકામાં આવવાનું ન કૃષ્ણની સાથે રહેવાનું નથી ગમતું?’

‘ગમે છે પણ હું કૃષ્ણની સાથે જ રહું છું.’

‘કૃષ્ણની સાથે જ રહે છે?’

‘હા. એનાથી એક ક્ષણ માટે પણ છૂટી નથી પડતી. સ્વપ્નમાં પણ નહીં.’

‘તોપણ એમનો સ્થૂલ સહવાસ તો તને પ્રાપ્ત નથી ને?’

‘મને એનો અસંતોષ પણ નથી. મારું પૂર્વનું પુણ્ય એટલું ઓછું હશે. એનો સ્થૂલ સહવાસ પણ જેને તેને ને જ્યારે ત્યારે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે? એને માટે તો ભાગ્ય જોઈએ. મારું ભાગ્ય એટલું અધૂરું. બીજું શું? છતાં પણ કૃષ્ણની સંનિધિનો અનુભવ હું સર્વત્ર કર્યા કરું છું. આખું વૃંદાવન મને કૃષ્ણમય જ દેખાઈ રહ્યું છે. હું કૃષ્ણમાં જ રહું છું, ફરું છું, શ્વાસ લઉં છું, અને એના આધારે જ જીવી રહી છું. મારા જીવનમાંથી કૃષ્ણને કાઢી નાખો તો એમાં કશું જ નહીં રહે.’

‘પણ તું દ્વારકા આવે તો શી હરકત છે?’

‘હરકતનો સવાલ નથી પણ દ્વારકા દ્વારકા છે ને વૃંદાવન વૃંદાવન. વૃંદાવન મને સૌથી વધારે પ્રિય છે. એને છોડીને સ્વર્ગમાં જવાનું હોય તોપણ ના જઉં. કૃષ્ણની પ્રારંભિક જીવનની વિભિન્ન સ્મૃતિઓ સાથે સંકળાયેલો આ પ્રદેશ અલૌકિક લાગે છે. એને બીજે ક્યાંય જવાનું મન જ નથી થતું. કૃષ્ણનો સંસર્ગ મારે માટે સ્વાભાવિક બની ગયો છે.’

(કમશ:)

